

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: (Nie tylko) fragmenty wprowadzenia : rozpoznanie terenu, impresje, założenia

Author: Gabriela Abrasowicz

Citation style: Abrasowicz Gabriela. (2019). (Nie tylko) fragmenty wprowadzenia : rozpoznanie terenu, impresje, założenia. W: G. Abrasowicz, L. Małczak (wybór), "(Nie tylko) fragmenty : wybór nowych dramatów chorwackich. T. 1" (S. 9-43). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Gabriela Abrasowicz

(Nie tylko) fragmenty
wprowadzenia

Rozpoznanie terenu,
impresje, założenia

*Praca powstała w ramach projektu badawczego nr 2017/24/C/HS2/00436,
finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki*

Przygotowany zbiór, który prezentujemy z nieukrywaną przyjemnością, jest owocem współpracy wielu osób, dla których dramaturgia chorwacka stanowi przedmiot zainteresowań naukowych i zawodowych, ale jest też osobistą pasją. Współczesna twórczość dramaturgów i dramatisarzek powstająca w Chorwacji nie jest w świadomości polskiego odbiorcy zupełnie nieodkrytym lądem, jednak wydaje się, że dotychczas poświęcana jej uwaga była niewystarczająca. Redaktorom, tłumaczom i konsultantom tej książki przyświecała idea, by doprowadzić do transpozycji i zakotwiczenia najnowszej chorwackiej produkcji dramaturgicznej w polskich przestrzeniach kultury. Celem jest wyeksponowanie tych propozycji artystycznych oraz swego rodzaju konfrontacja, która da im kolejne życie w innej strefie geokulturowej i pozwoli stworzyć nowe jakości. Efekt końcowy powziętych decyzji może być miejscami zaskakujący.

Współczesna produkcja dramaturgiczna w Chorwacji jest bardzo bogata. Nie popadając w przesadę, można ją nawet określić mianem hiperprodukcji. Ta imponująca obfitość materiału znacznie utrudniała dokonanie wyboru sztuk, które obejmuje niniejsza dwutomowa publikacja. Proces selekcji tekstów był długi, składał z kilku etapów, a miejscami miał dość burzliwy przebieg. Opierał się głównie na lekturze ponad sześćdziesięciu tekstów dramatycznych, zapoznaniu się z repertuarem zagrzebskich teatrów i diagnozie potrzeb polskich odbiorców. Nie obyło się jednak bez dyskusji i konsultacji z autorami oraz życzliwymi doradcami, przede wszystkim z Željką Turčinović, dyrektorką Chorwackiego Centrum ITI (Hrvatski centar ITI – International Theatre Institute, pol. Międzynarodowy Instytut Teatralny) w Zagrzebiu. Potwierdzenie słuszności podjęcia takiego wyzwania podczas pierwszych niezobowiązujących spotkań, udostępnienie nowych tekstów, drobne sugestie, umożliwienie nawiązania kontaktów z twórcami, zaproszenie do udziału w wydarzeniu promocyjnym organizowanym przez Chorwackie Centrum ITI, czyli XIII Chorwackich Prezentacjach Teatralnych (Hrvatski kazališni Showcase) w 2018 roku, godziny rozmów, setki maili – to tylko niektóre działania, jakie podjęła Turčinović, żeby ułatwić nam realizację tego projektu.

Kondycja, wspieranie rozwoju i ekspansji nowego dramaturgii chorwackiego

Pod koniec XX wieku dostrzegalne były zwiastuny wzmożonego zainteresowania twórczością współczesnych dramaturgów i dramatisarerek w rodzimym środowisku literackim oraz teatralnym. Okazuje się, że w kolejnych dekadach atrakcyjność dramatu, który wciąż funkcjonuje jako forma szczególnie pojemna i adekwatna dla ekspresji artystycznej powiązanej z zaangażowaniem społecznym, nie zmalała. Początek nowego tysiąclecia, o skrajnie heterogenicznym charakterze, jest jedną z najbardziej dynamicznych faz w procesie kształtowania tego rodzaju twórczości. Nowe dramaturgii chorwackie – obszar niezwykle bogaty i pełny niuansów – niewątpliwie wyróżnia się na artystycznej mapie regionu, Europy, a nawet świata, zaś w ostatnich latach, mimo procesów reorganizacji i odchodzenia od słowa w teatrze postdramatycznym zgodnym z wizją Hansa-Thiesa Lehmana, zyskało nową jakość, pozycję i wciąż dzielnie się broni.

Chorwackie Centrum ITI

Tak intensywna i wartościowa produkcja w małym kraju, jakim jest Chorwacja, nie byłaby możliwa bez sprzyjającej infrastruktury edukacyjnej oraz rozwiniętego systemu promocji i dystrybucji, który zachęca do aktywności najmłodszych nawet twórców. Nie sposób pominąć tu rolę Akademii Sztuki Dramatycznej (Akademija dramske umjetnosti) – ADU, która od 1950 roku funkcjonuje jako szkoła wyższa (od 1979 roku jako część Uniwersytetu w Zagrzebiu). Starania studentów i absolwentów dramaturgii wspierane są przez działalność ośrodków, takich jak przede wszystkim Chorwackie Centrum ITI, będącego członkiem sieci Międzynarodowego Instytutu Teatralnego (centrala zał. w 1948 roku w Pradze). Celem ITI jest tworzenie platform międzynarodowej wymiany wiedzy i praktyki w sztukach scenicznych (tekst dramatyczny, teatr, taniec i teatr muzyczny we wszystkich ich formach) w celu pogłębienia wzajemnego zrozumienia i nasilenia kreatywnej współpracy między narodami poprzez sztuki sceniczne. Centrum w Zagrzebiu powstało w 1994 roku – pierwszą dyrektorką była teatrolożka Sanja Nikčević, a od 2001 roku kieruje nim wspomniana już dramaturżka Željka Turčinović. Po kilku latach pracy chorwacki oddział przekształcił się z małego stowarzyszenia entuzjastów teatru w organizację, która inicjuje istotne projekty teatralne (np. Międzynarodowa Kolonia Dramatyczna „Od tekstu do spektaklu”, Chorwackie Prezentacje Teatralne, Dni Dramatu i Teatru Zagranicznego) oraz prowadzi działalność wydawniczą, dzięki czemu stała się jednym z najbardziej aktywnych i renomowanych ośrodków w międzynarodowej sieci ITI. Jedną z misji zagrzebskiego Centrum są starania, aby chorwacki teatr i dramat były rozpoznawalne oraz pożądane poza granicami kraju. Cel ten jest z powodzeniem

realizowany m.in. dzięki organizowanym konferencjom, wydawanym publikacjom (również w językach obcych), prezentacji produkcji zagranicznym selekcjonerom, reżyserom, tłumaczom, krytykom teatralnym oraz cyklicznym wydarzeniom promocyjnym. Na szczególną uwagę zasługuje z pewnością letnia Międzynarodowa Kolonia Dramatyczna (Međunarodna dramska kolonija, dawniej w Motovunie, obecnie w Grožnjanie), gdzie od 1999 roku przedstawiane są teksty mniej znanych lub debiutujących chorwackich autorów i autorek oraz jeden lub dwa teksty zagraniczne. Organizowane są wówczas czytania sceniczne oraz aktywności w ramach pracowni, podczas których kładziony jest nacisk zarówno na proces tworzenia, jak i na efekt w postaci performansu. Drugie istotne przedsięwzięcie, Chorwackie Prezentacje Teatralne, stanowi od 2005 roku formę przeglądu szerokiego spektrum chorwackiego teatru – od monodramów do okazałych spektakli, od komedii do politycznych manifestów, od niewerbalnych przedstawień teatru tańca do produkcji dla dzieci i młodzieży. Część spektakli wyrasta z tekstów dramatycznych rodzimych autorów lub autorek. Jak zaznacza Turčinović, ważny jest przede wszystkim wysoki poziom produkcji, uniwersalne przesłanie w niej zawarte oraz atrakcyjność ze względu na koncepcję tematyčno-stylistyczno-formalną¹. Rezultatem mają być działania polegające na promocji danych propozycji poza granicami Chorwacji oraz przekład i publikacja wybranych tekstów dramatycznych. Jak już wspomniałam wcześniej, XIII Chorwackie Prezentacje Teatralne były wydarzeniem kluczowym dla naszego zamierzenia – po żywej i bardzo pozytywnej reakcji na pomysł stworzenia tego zbioru, Željka Turčinović zaoferowała nam nieocenioną pomoc merytoryczną. Dużym wsparciem było także zaangażowanie w ten projekt sekretarki i producentki Niny Križan.

Nowy dramat chorwacki – spektakle, czytania, analizy

Konieczną wydaje się wzmianka, że rezultaty pracy dramatopisarzy (również młodych) włączane są do repertuaru znanych teatrów, z których wymienić należy Zagrzebski Teatr Młodych (Zagrebačko kazalište mladih, w skrócie ZKM, zał. w 1948 roku), Teatar & TD (zał. w 1962 roku), Miejski Teatr Dramatyczny Gavella (Gradsko dramsko kazalište Gavella, zał. w 1954 roku), Chorwacki Teatr Narodowy w Zagrzebiu (Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, zał. w 1895 roku), Chorwacki Teatr Narodowy im. Ivana Zajca w Rijeci (Hrvatsko narodno kazalište Ivana

---

¹ Por. wywiad przeprowadzony z Željką Turčinović przez Aleksandrę Glovacki dla programu Radio Beograd 2 w ramach XIV Chorwackich Prezentacji Teatralnych w 2019 roku. Por. G. Đurđević, *Maske. Emisija o pozorištu*, 18.04.2019, <http://www.rts.rs/page/radio/ci/story/28/radio-beograd-2/3494079/maske.html>, dostęp: 22.08.2019.

pl. Zajca u Rijeci, zał. w 1885 roku), Chorwacki Teatr Narodowy w Splicie (Hrvatsko narodno kazalište u Splitu, zał. w 1893 roku).

Do transpozycji z poziomu tekstu na scenę w formie czytań przyczyniły się rewia tekstów dramatycznych DeSADU, czyli studenckiej sekcji dramatycznej Akademii Sztuki Dramatycznej w Zagrzebiu oraz zagrzebski cykl Małe Nocne Czytania (Mała noćna čitanja), który powstał w 2007 roku z inicjatywy założycieli Kolektywu Dramaturgicznego (Dramaturški kolektiv) – dramatopisarzy Gorana Ferčeca i Jasny Jasny Žmak. Pierwotnie program realizowany był w Teatrze &TD, od 2012 roku we współpracy z Zagrzebskim Teatrem Młodych, a w 2016 roku w kooperacji z Miejskim Teatrem Dramatycznym Gavella i platformą KUFER. Po okresie regularnych prezentacji organizowany był festiwal Małych Nocnych Czytań (koordynowany przez producentkę Ninę Križan, później przez dramatopisarkę i dramaturżkę Vedranę Klepić). Obecnie projektem zarządza młody reżyser Ivan Penović.

Na podstawie tekstów przekształconych w radiodramaty powstają także cieszące się dużą popularnością słuchowiska, które są emitowane regularnie w III Programie Chorwackiego Radia podczas audycji *Radio Atelje* autorstwa Katji Šimunić i *Radio igra* autorstwa Hrvoje Ivankovicia. Są one poświęcone nowym, czasem eksperymentalnym utworom, a najistotniejszymi ich cechami są wyraźna otwartość na dramaty napisane przez przedstawicieli najmłodszego pokolenia oraz częsta współpraca ze studentami dramaturgii zagrzebskiej ADU.

Upowszechnianie twórczości chorwackich dramatopisarzy i dramatopisarek usprawnia także pewna tradycja konkursowa i festiwalowa. Mają oni szansę zdobyć przede wszystkim nagrodę im. Marina Držicia przydzielaną od 1991 roku przez Ministra Kultury Republiki Chorwacji podczas prestiżowych Dni Marulicia (Marulićevi dani – festiwal organizowany od 1991 roku w Splicie, poświęcony pamięci „ojca literatury chorwackiej”, Marko Marulicia). Oprócz tego redaktorzy portalu Drame.hr wyłaniają co roku teksty dramatyczne, które zasługują na rekomendację i przekład na wybrany język obcy (są wtedy publikowane w formie elektronicznej w dwóch wersjach językowych – po chorwacku i – najczęściej – w którymś z popularnych języków zachodnioeuropejskich).

W archiwach zainicjowanego przez studentów i absolwentów ADU portalu internetowego Drame.hr gromadzone są przykłady najnowszego dramatopisarstwa chorwackiego, a dodatkowe materiały informacyjne są stale aktualizowane. Artyści tacy jak Ivor Martinić i Lana Šarić istotnie rozwinęli tę formę przybliżania odbiorcom dzieł chorwackich dramatopisarzy, którzy nie zaistnieli jeszcze na rynku, i zwiększania ich obecności w przestrzeni publicznej.

Digitalizacja, internetowe serwisy informacyjne i media społecznościowe odgrywają istotną rolę w procesie rozprzestrzeniania się nowej twórczości wśród miłośników dramatu. Streszczenia znanych tekstów umieszczane są w elektronicznym archiwum Chorwackiego Centrum ITI wraz z najważniejszymi aktualnościami. Udowodnieniem są również rozbudowywane prywatne blogi i strony internetowe autorów, na których udostępniają oni fragmenty swoich dramatów (również w przekładzie na języki obce).

Zjawisko, jakim jest najnowsze dramaturgiczne w Chorwacji, nie doczekało się jeszcze wśród chorwackich badaczy kompleksowej analizy, choć podejmowane są próby eksploracji wybranych zagadnień. Swoimi konkluzjami o twórczości dramaturgicznej powstającej w nowym tysiącleciu podzieliły się m.in. Nataša Govedić [*Trauma apatije: dvije dramatičarske postjugoslavenske Nigdine (Ivana Sajko i Biljana Srbljanović)*], pol. *Trauma apatii: dwie dramaturgiczne postjugosłowiańskie Nicości (Ivana Sajko i Biljana Srbljanović)*]², Lada Čale Feldman (*Monolozii za žene koje ponekad govore*, pol. *Monologi dla kobiet, które czasami mówią*)³, Martina Petranović (*Groteskno i crnohumorno u suvremenoj hrvatskoj drami*, pol. *Groteska i czarny humor we współczesnym dramacie chorwackim*)⁴, Lucija Ljubić (*Posmrtna trilogija. Tri nove drame Mate Matišića*, pol. *Trylogia pośmiertna. Trzy nowe dramaty Mate Matišića*)⁵ i Ana Gospić (*Istraživanje dramske forme u dramama Ivane Sajko*, pol. *Badanie formy dramatycznej w dramatach Ivany Sajko*)⁶. Do naukowego oraz popularnonaukowego obiegu czytelniczego wchodzi jednak coraz więcej artykułów o najnowszych dramatach, tekstów krytycznych dotyczących ich scenicznej materializacji oraz szkiców o najmłodszych autorach i autorkach. Na uwagę zasługują bez wątpienia prace zamieszczone na łamach czasopisma „Kazalište” („Teatr”), np. tekst Tajany Gašparović *Najmlađa generacija hrvatskih dramatičara* (pol. *Najmłodsza generacja chorwackich dramaturgów*)⁷ lub Matko Boticia *Treba li hrvatskom kazalištu domaće dramsko pismo? Razgovor s dra-*

²N. Govedić, *Trauma apatije: dvije dramatičarske postjugoslavenske Nigdine (Ivana Sajko i Biljana Srbljanović)*, [w:] *Dramski tekst danas u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori*, red. S. Anđelković, Novi Sad 2004. W przypadku publikacji niepolskojęzycznych w tekście konsekwentnie podają także tłumaczenia ich tytułów na język polski, chyba że funkcjonują one już w Polsce pod swoimi oryginalnymi tytułami.

³L. Čale Feldman, *Monolozii za žene koje ponekad govore*, [w:] I. Sajko, *Žena-bomba*, Zagreb 2004.

⁴M. Petranović, *Groteskno i crnohumorno u suvremenoj hrvatskoj drami*, „Kazalište” 2004, nr 17/18.

⁵L. Ljubić, *Posmrtna trilogija. Tri nove drame Mate Matišića*, „Kazalište” 2006, nr 25/26.

⁶A. Gospić, *Istraživanje dramske forme u dramama Ivane Sajko*, „Croatica et Slavica Iadertina” 2008, nr IV.

⁷T. Gašparović, *Najmlađa generacija hrvatskih dramatičara*, „Kazalište” 2013, nr 53/54.

matičarem Ivorom Martinićem (pol. Czy chorwackiemu teatrowi potrzebny jest rodzimy tekst dramatyczny? Wywiad z dramaturgiem Ivorem Martiniciem)⁸, a także numer specjalny czasopisma „Frakcija” z 2010 roku (nr 56/57), którego redaktorzy skupili się na nowej generacji dramatopisarzy i dramatopisarek, takich jak Rona Žulj, Vedrana Klepica, Maja Sviben, Ivor Martinić, Lana Šarić, Goran Ferčec oraz tandemie – reżyserce Anicy Tomić i dramaturżce Jelenie Solarić (Kovačić).

Nowy dramat chorwacki – publikacje

W odpowiedzi na nasilającą się potrzebę poznania nowego dramatu powstały odrębne publikacje, przede wszystkim w ramach serii „Biblioteka Mansioni” Chorwackiego Centrum ITI (utwory Mate Matišića, Lady Kaštelan, Niny Mitrović, Dubravko Mihanovicia, Elvisa Bošnjaka, Ivina Vidicia), zbiory tekstów, które otrzymały Nagrodę im. Marina Držića⁹ (wydawnictwa Disput, ale też propozycje domów wydawniczych Fraktura i Meandar Media). Istotny wkład w promocję utworów dramatopisarzy i dramatopisarek, zwłaszcza młodych, ma także czasopismo „Kazalište” jako przestrzeń premier literackich wybranych utworów.

W ostatnich latach zaobserwować można ożywienie w zakresie opracowywania antologii dramatu chorwackiego na lokalnym gruncie, a także zintensyfikowaną praktykę translatoryczną i powstawanie zbiorów dramatów chorwackich także na zagranicznych rynkach wydawniczych – w regionie, Europie Zachodniej, Europie Środkowo-Wschodniej, Ameryce Południowej. Istotnym punktem na mapie jest tu Polska, co omówię obszerniej w dalszej części wstępu. Namacalnym tego przejawem są antologie, spośród których wymienię te najbardziej znaczące, okazałe i przyczyniające się w najwyższym stopniu do zwiększenia recepcji interesującej mnie twórczości¹⁰. Chorwacki spis otwiera dwutomowa *Hrestomatija novije hrvatske drame* (pol. *Chrestomatia nowego dramatu chorwackiego*)¹¹ pod

---

⁸ M. Botić, *Treba li hrvatskom kazalištu domaće dramsko pismo? Razgovor s dramatičarem Ivorom Martinićem*, „Kazalište” 2012, nr 51/52.

⁹ Oryg. Nagrada Marin Držić. Nagroda ta przyznawana jest od 1991 roku, publikacje ukazują się od 2007 roku.

¹⁰ O tendencji tworzenia antologii dramatu chorwackiego pisały Adriana Car-Mihec i Iva Rosanda Žigo, uzupełniając rozważania o zestawienie dotyczące frekwencji poszczególnych utworów w zbiorach wydanych w Chorwacji i za granicą w przekładzie na język obcy. Por. A. Car-Mihec, I. Rosanda Žigo, *Susretište dviju antologija u obiteljskom i izborničkom krugu*, [w:] *Krležini dani u Osijeku: Kompleks obitelji i četvrt stoljeća tranzicije i globalizacije u hrvatskoj drami i kazalištu*, red. B. Hećimović, Zagreb 2015, s. 139–152.

¹¹ *Hrestomatija novije hrvatske drame*, red. B. Senker, Zagreb 2001.

redakcją Borisa Senkera. Zostały tam zestawione utwory z lat 1895–1995, a w tymie drugim pojawiły się teksty autorów aktywnych również dzisiaj: Lady Kaštelan, Mate Matišicia i Miro Gavrana, który nawiasem mówiąc – sam stworzył dziesięć lat wcześniej przegląd *Mlada hrvatska drama* (pol. *Młody dramat chorwacki*)¹² wydany przez Bibliotekę Teatru &TD.

Tom *Nova hrvatska drama: izbor iz drame devedesetih* (pol. *Nowy dramat chorwacki: wybór z dramatu lat dziewięćdziesiątych*)¹³ pod redakcją Jasena Boko stanowi próbę charakterystyki twórczości określanej przez niego jako „nowa”. Ta kultowa wręcz „antyantologia” (w której istotne jest zaznaczenie różnorodności dyskursów dramatycznych i niekanoniczność) zawiera siedem tekstów autorstwa: Asji Srnc Todorović (*Mrtva svadba*, pol. *Martwe wesele*), Lady Kaštelan (*Posljednja karika*, pol. *Ostatnie ogniwo*), Mate Matišicia (*Anđeli Babilona*, pol. *Anioły Babilonu*), Ivana Vidicia (*Ospice*, pol. *Odra*), Dubravko Mihanovicia (*Bijelo*, pol. *Białe*), Filipa Šovagovicia (*Cigla*, pol. *Cegła*) i Teny Štivičić (*Nemreš pobjeć od nedjelje*, pol. *Nie uciekiesz przed niedzielą*).

Szczególne znaczenie ma zbiór zatytułowany *Odbrojavanje: antologija suvremene hrvatske drame* (pol. *Odliczanie: antologia współczesnego dramatu chorwackiego*)¹⁴. Redaktor tomu, Leo Rafolt, jako pierwszy autor antologii uwzględnił również te utwory, które powstały na samym początku XXI wieku. Co ciekawe, zestaw ten został przedstawiony tuż przed publikacją m.in. polskim slawistom – Magdalenie Koch i Leszkowi Malczakowi – podczas zajęć z dramatu w ramach Letniej Szkoły Języka Chorwackiego i Kultury w Dubrowniku w 2007 roku. W publikacji znalazły się utwory Asji Srnc Todorović (*Odbrojavanje*, pol. *Odliczanie*), Tomislava Zajeca (*John Smith, princeza od Walesa*, pol. *John Smith, księżna Walii*), Mate Matišicia (*Svećenikova djeca*, pol. *Wszystkie dzieci księdza*), Teny Štivičić (*Nemreš pobjeć od nedjelje*, pol. *Nie możesz uciec od niedzieli*), Filipa Šovagovicia (*Ptičice*, pol. *Ptaszki*), Milko Valenta (*Gola Europa*, pol. *Goła Europa*), Ivana Vidicia (*Veliki bijeli zec*, pol. *Duży biały zajac*), Lady Kaštelan (*Prije sna*, pol. *Zanim zaśniesz*), Ivany Sajko (*Žena-bomba*, pol. *Kobieta-bomba*) i Borisa Senkera (*Fritzspiel*). Leo Rafolt opatrzył to zestawienie wstępem (*Predgovor: Suvremena hrvatska drama ili o kakvome je to odbrojavanju riječ?*, pol. *Współczesny dramat albo o jakim tu odliczaniu mowa?*), który jest szczegółowym opracowaniem i tym samym bogatym źródłem informacji dla każdego zainteresowanego tym tematem. Należy zaznaczyć, że książka ta stanowiła zasadniczy punkt odniesienia przy

¹² *Mlada hrvatska drama*, red. M. Gavran, Zagreb 1991.

¹³ *Nova hrvatska drama: izbor iz drame devedesetih*, red. J. Boko, Zagreb 2002.

¹⁴ *Odbrojavanje: antologija suvremene hrvatske drame*, red. L. Rafolt, Zagreb 2007.

przygotowaniu pierwszej antologii dramatu chorwackiego po polsku *Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku*¹⁵.

Uzupełnieniem *Odliczania* jest opublikowana w 2011 roku książka *Priučen na tumačenje – deset čitanja* (pol. *Przyzwyczajony do interpretowania – dziesięć czytań*)¹⁶, w której Rafolt zestawił interpretacje wybranych wcześniej przez niego dramatów. Istotnym jest fakt, że autor przyjął zaproszenie Magdaleny Koch i gościł w maju 2006 roku w Polsce – w Instytutach Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Uniwersytetu Śląskiego. Wygłosił wtedy dla studentów i pracowników wykłady z historii dramatu i teatru chorwackiego (z uwzględnieniem propozycji zawartych w redagowanej wówczas antologii).

Osobne miejsce zajmują dwie antologie poświęcone tekstom dramatycznym opisyującym konflikt zbrojny lat 90. XX wieku. W zbiorze *Antologija hrvatske ratne drame (1991.-1995.)* [pol. *Antologia chorwackiego dramatu wojennego (1991–1995)*]¹⁷ pod redakcją Sanji Nikčević znalazły się utwory autorów takich, jak: Nino Škrabe (*Dvije sestre*, pol. *Dwie siostry*), Davor Špišić (*Dobrodošli u rat*, pol. *Witajcie na wojnie*), Matko Sršen (*Farsa od gvere*, pol. *Partyzancka farsa*), Katja Šimunić (*Blueblanche, tango, rat*, pol. *Blueblanche, tango, wojna*), Milan Grgić (*Sv. Roko na brdu*, pol. *Św. Roch na wzgórzu*), Lada Martinac i Snježana Sinovčić (*Živim*, pol. *Żyję*), Goran Tribuson (*Doviđenja u Nuštru*, pol. *Do zobaczenia w Nuśtrze*), Zvonimir Zoričić (*Tatarski biftek*, pol. *Befszytk tatarski*), Miroslav Mađer (*Srijemski put*, pol. *Sremska droga*), Zvonimir Majdak (*Smrtonosni povratak*, pol. *Zabójczy powrót*), Miro Gavran (*Deložacija*, pol. *Eksmisja*).

Kolejną odsłoną twórczości dramatycznej o wojnie jest zbiór, który przygotowała również Sanja Nikčević, zatytułowany *Antologija hrvatske ratne komedije (1991.-1997.)* [pol. *Antologia chorwackiej komedii wojennej (1991–1997)*]¹⁸. Publikacja ta zawiera teksty Milicy Lukšić (*Lov na medvjeda tepišara*, pol. *Polowanie na niedźwiedzią skórę*), Borisa Senkera i Tahira Mujičicia (*Bratorazvodna parnica*, pol. *Sprawa rozwodowa braci*), Lydii Scheuermann Hodak (*Žurim, dolazi mi moja maserka*, pol. *Śpieszę się, przychodzi moja masażystka*), Zvonimira Zoričicia (*Tatarski biftek*, pol. *Befszytk tatarski*), Miro Gavrana (*Deložacija*, pol. *Eksmisja*), Ivana Kušana (*Tko je Sveti Stefan?*, pol. *Kim jest św. Stefan?*), Ljubomira Kerekeša (*Povratak ratnika*, pol. *Powrót wojowników*) i Ivo Brešana (*Utvare*, pol. *Upiory*).

¹⁵ *Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku. Wybór tekstów*, red. K. Majdzik, L. Malczak, A. Ruttar, współprac. red. M. Stanisz, tłum. grupa tłumaczy, Katowice 2012.

¹⁶ L. Rafolt, *Priučen na tumačenje – deset čitanja*, Zagreb 2011.

¹⁷ *Antologija hrvatske ratne drame (1991.-1995.)*, red. S. Nikčević, Zagreb 2011.

¹⁸ *Antologija hrvatske ratne komedije (1991.-1997.)*, red. S. Nikčević, Vinkovci 2013.

Na popularyzowanie twórczości najmłodszych autorów, jeszcze adeptów i adeptek dramaturgii, zdecydował się natomiast wybitny pisarz, dramaturg i wykładowca Tomislav Zajec. Wyróżniając najzdolniejsze i najbardziej kreatywne jego zdaniem uczestniczki zajęć, stworzył zbiór *Nove drame: dramski tekstovi studenata ADU* (pol. *Nowe dramaty: teksty dramatyczne studentów Akademii Sztuki Dramatycznej*)¹⁹. Dzięki temu do szerszego grona odbiorców trafiły debiutanckie utwory Karli Crnčević (*Voda do grla*, pol. *Woda po szyję*), Mili Pavičević (*Moje skrovište ili kako sam provela popodne čekajući Spidermana*, pol. *Moja kryjówka albo jak spędziłam popołudnie czekając na Spidermana*), Any Grlić (*Vjenčanje*, pol. *Ślub*), Beatricy Kurbel (*Dva plus jedan*, pol. *Dwa plus jeden*). Nie poprzestano na jednym tomie i rok później kolejni młodzi twórcy mogli pochwalić się publikacją w drugiej części antologii²⁰, w której zawarte są utwory Nikoliny Bogdanović (*Životinjice*, pol. *Zwierzątka*), Valentiny Galijatović (*Pas radnog naslova Honda*, pol. *Pas roboczego tytułu Honda*), Luki Mavreticia (*Magda Bonsai*) i Ivana Penovicia (*Hrvatski bog Masakra*, pol. *Chorwacki bóg Masakra*).

Wspomniana już teatroložka Sanja Nikčević przyczyniła się także do upowszechnienia nowego dramatu dzięki publikacji *Antologija hrvatske poratne drame (1996.-2011.)* [pol. *Antologia chorwackiego dramatu powojennego (1996–2011)*]²¹. W książce tej znalazło się dwanaście dramatów autorstwa: Lydii Scheuermann Hodak (*Slike Marijine*, pol. *Obrazy Marii*), Pavao Pavličicia (*Olga i Lina*), Hrvoje Barbira Barby (*Telmah*), Vlatka Perkovicia (*Deus ex machina*), Slobodana Šnajdera (*Ines & Denise*), Dubravko Mihanovicia (*Žaba*, pol. *Żaba*), Gordany Ostović (*Parsifal*), Teny Štivičić (*Fragile!*, pol. *Ostrożnie! Szkoło!*), Amira Bukvicia (*Djeca sa CNN-a*, pol. *Dzieci z CNN*), Igora Hamera (*Samo jučerašnja vijest*, pol. *Tylko wczorajsza wiadomość*), Lady Martinac Kralj (*Ko me to pokriva?*, pol. *A kto mnie osłania?*) i Mire Međimoraca (*Vukovarski nokturmo*, pol. *Nokturn Vukovarski*).

Nie można pominąć także zbiorów o nieco innym zasięgu, które ukazały się w wersji czasopiśmienniczej. Na wyróżnienie zasługują propozycje Jasena Boko²², Nedeljka Fabrija²³ i Davora Špišića²⁴.

¹⁹ *Nove drame: dramski tekstovi studenata ADU*, red. T. Zajec, Zagreb 2013.

²⁰ *Nove drame 2: dramski tekstovi studenata ADU*, red. T. Zajec, Zagreb 2014.

²¹ *Antologija hrvatske poratne drame (1996.-2011.)*, red. S. Nikčević, Zagreb 2014.

²² *Nova hrvatska drama*, red. J. Boko, „Mogućnosti” 1996, nr 10–12.

²³ *Najmlađi hrvatski dramatičari*, red. N. Fabio, „Nova Istra” 2001–2002, nr 4.

²⁴ D. Špišić, *Dragstor: katalog iz nove hrvatske drame*, „Književna revija” 2001, nr 5–6.

Nowy dramat chorwacki – przekłady

Okazuje się, że atmosfera panująca w nowym tysiącleciu sprzyja też przekładowi dramatów chorwackich na język obcy. W załączonych notach biograficznych autorów, którzy zgodzili się udostępnić nam swoje utwory, zawarte są informacje o cyrkulacji tekstów poza granicami Chorwacji, o projektach międzynarodowych oraz o zwiększonej widoczności i rozpoznawalności chorwackich dramatopisarzy i dramatopisarek, a także o pozytywnym wartościowaniu ich twórczości na świecie, czego potwierdzeniem są nagrody, wyróżnienia, zaproszenia do współpracy²⁵. Antologie dramatu chorwackiego w przekładzie na inne języki słowiańskie oraz języki o większej sile oddziaływania odegrały niebagatelną rolę w promocji na skalę europejską, a nawet światową.

Jedno z początkowych opracowań ograniczone było do regionu postjugosłowiańskiego i stanowiło potwierdzenie wzajemności współpracy między Chorwacją i Macedonią²⁶. W 2002 roku Sanja Nikčević zestawiła dramaty chorwackie w przekładzie na język macedoński, czego rezultatem jest *Antologia współczesnego dramatu chorwackiego* (org. *Антологија на современата хрватска драма*)²⁷. Wytypowane teksty, napisane w latach 80. i 90. minionego stulecia, to: *Posljednja karika* (pol. *Ostatnie ogniwo*) Lady Kaštelan, *Čehov je Tolstoju rekao* (pol. *Czechow Tolstojowi powiedział „żegnam”*) Miro Gavrana, *Cinco i Marinko* Mate Matišića, *Ospice* (pol. *Odra*) Ivana Vidicia, *Filip oktet i čarobna frula* (pol. *Filip oktet i czarodziejski flet*) Pavo Marinokovicia oraz *Mrtva svadba* (pol. *Martwe wesele*) Asji Srnc Todorović.

Krytyk teatralny i teatrolog Boris Senker, przekraczając granice regionu, wybrał do antologii tekstów przetłumaczonych na język angielski utwory autorów urodzonych w latach 1961–1975. *Different Voices. Eight Contemporary Croatian Plays* (pol. *Różne głosy. Osiem współczesnych chorwackich sztuk*)²⁸ to przegląd, w którym znalazły się utwory Miro Gavrana (*Kad umire glumac*, pol. *Gdy umiera aktor*), Lady Kaštelan (*Posljednja karika*, pol. *Ostatnie ogniwo*), Tanji Radović (*Iznajmljivanje vremena*,

---

²⁵ Swoje nowe miejsce na ziemi znaleźli między innymi Tena Štivičić (Wielka Brytania), Ivana Sajko (Niemcy), Ivor Martinić (Hiszpania).

²⁶ Zasadą funkcjonowania Chorwackiego Centrum ITI jest wymiana i wzajemność podczas współpracy, dlatego też dążeniem jest publikacja antologii zagranicznych dramatów w języku chorwackim, co jest z powodzeniem realizowane. Por. np. *Antologija nove makedonske drame* (pol. *Antologia nowego dramatu macedońskiego*), red. i tłum. B. Pavlovski, Zagreb 2000.

²⁷ *Antologia współczesnego dramatu chorwackiego* [Антологија на современата хрватска драма], red. S. Nikčević, tłum. V. Andonovski, Skopje 2002.

²⁸ *Different Voices. Eight Contemporary Croatian Plays*, red. B. Senker, tłum. grupa tłumaczy, Zagreb 2003.

pol. *Wynajmowanie czasu*), Mate Mاتیšicia (*Svećenikova djeca*, pol. *Wszystkie dzieci księdza*), Ivana Vidicia (*Groznica*, pol. *Gorączka*), Filipa Šovagovicia (*Cigla*, pol. *Cegła*), Tomislava Zajeca (*John Smith, princeza od Walesa*, pol. *John Smith, księżna Walii*) i Ivany Sajko (*Rebro kao zeleni zidovi*, pol. *Żebro niczym zielone ściany*).

Rosyjska slawistka, Larisa Savielieva, żywo interesowała się dramatem chorwackim, jednak bodźcem do przekładu i przygotowaniu antologii *Cztery sztuki z Chorwacji* (org. *Четыре пьесы из Хорватии*)²⁹ stała się jedna z edycji Chorwackich Prezentacji Teatralnych. W wyborze ujęte zostały teksty Lady Kaštelan (*Prije sna*, pol. *Zanim zaśniesz*), Tomislava Zajeca (*Dorothy Gale*), Dubravko Mihanovicia (*Žaba*, pol. *Żaba*) i Ivany Sajko (*Rose is a rose is a rose is a rose*).

Na austriackim rynku wydawniczym literatura chorwacka pojawia się od dawna. Antologia *Eine verdammt glückliche Familie* (pol. *Cholernie szczęśliwa rodzina*)³⁰ zredagowana przez Waltera Kootza była jednak pewnym *novum*, ponieważ stanowiła przekrój współczesnego chorwackiego dramaturgii. Reprezentowały je przełożone na język niemiecki sztuki Mate Mاتیšicia (*Posmrtna trilogija*, pol. *Trylogia pośmiertna*), Niny Mitrović (*Komšiluk naglavačke*, pol. *Sąsiedztwo do góry nogami*), Dubravko Mihanovicia (*Žaba*, pol. *Żaba*), Teny Štivić (*Fragile!*, pol. *Ostrożnie! Szkoła!*) i Ivana Vidicia (*Veliki bijeli zec*, pol. *Duży biały zajac*).

Rok 2012 okazał się przełomowym dla promocji zagranicznej chorwackiego dramatu ze względu na wzrost natężenia translacji tekstów dramatycznych na język francuski, węgierski, polski i hiszpański oraz ich publikacji w postaci antologii. Jedną z tych pozycji, *Une Parade De Cirque – Anthologie des écritures théâtrales contemporaines de Croatie* (pol. *Parada cyrkowa – Antologia współczesnego dramaturgii w Chorwacji*)³¹, pod redakcją Natašy Govedić, Dominiqę'a Dolmieu i Miloša Lazina, stanowi zestawienie całych tekstów oraz fragmentów dramatów powstałych w latach 1922–2009. Ze współczesnych utworów, napisanych po roku 2000, antologię wybrali następujące: *Veliki bijeli zec* (pol. *Duży biały zajac*) Ivana Vidicia, *Svećenikova djeca* (pol. *Wszystkie dzieci księdza*) Mate Mاتیšicia, *Ptičice* (pol. *Ptaszki*) Filipa Šovagovicia, *Aziz ili Svadba koja je spasila Zapad* (pol. *Aziz albo Wesele, które uratowało Zachód*) Predraga Lucicia, *Ovaj krevet je prekratak ili samo fragmenti* (pol. *To łóżko jest za krótkie lub tylko fragmenty*) Niny Mitrović, *Oprostite, mogu li vam ispričati... ?* (pol. *Przepraszam, czy mogę wam opowiedzieć... ?*)

²⁹ *Cztery sztuki z Chorwacji* [*Четыре пьесы из Хорватии*], red. i tłum. L. Savielieva, Moskwa 2009.

³⁰ *Eine verdammt glückliche Familie*, red. W. Kootz, tłum. grupa tłumaczy, Wien 2008.

³¹ *Une Parade De Cirque – Anthologie des écritures théâtrales contemporaines de Croatie*, red. N. Govedić, D. Dolmieu, M. Lazine, tłum. grupa tłumaczy, Paris 2012.

Anicy Tomić i Jeleny Kovačić, *Enciklopedija izgubljenog vremena* (pol. *Encyklopedia straconego czasu*) Slobodana Šnajdera, *Diši!* (pol. *Oddychaj!*) Asji Srnec Todorović i Rose is a rose is a rose is a rose Ivany Sajko.

To również moment, w którym światło dzienne ujrzał *Tranzit: Kortárs horvát drámák antológiája* (pol. *Tranzyt: Antologia współczesnych chorwackich dramatów*)³² – zbiór chorwackich sztuk po węgiersku, w opracowaniu literaturoznawcy Ivana Trojana. Książka przybliży utwory reprezentantów średniego pokolenia, które wpisują się w nurt określany przez Trojana mianem „dramatu w okresie tranzycji”: *Cigla* (pol. *Cegła*) Filipa Šovagovicia, *Atentatori* (pol. *Zamachowcy*) Tomislava Zajeca, *Nosi nas rijeka* (pol. *Niesie nas rzeka*) Elvisa Bošnjaka, *Jug 2 Davora Špišicia*, *Veliki bijeli zec* (pol. *Duży biały zając*) Ivana Vidicia, *Žaba* (pol. *Żaba*) Dubravko Mihanovicia, *Žena-bomba* (pol. *Kobieta-bomba*) Ivany Sajko, *Sinovi umiraju prvi* (pol. *Synowie umierają pierwsi*) Mate Matišicia, *Nora danas* (pol. *Nora dzisiaj*) Miro Gavrana, *Fragile!* (pol. *Ostrożnie! Szkło!*) Teny Štivičić i *(P)lutajuće glumište majstora Krona* (pol. *Dryfująco-wędrownny teatr mistrza Kronosa*) Borisa Senkera.

Rok 2012 jest również istotny dla szerzenia świadomości o dramacie chorwackim w Polsce. Na rynku księgarskim pojawił się wtedy dwutomowy wybór *Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku*³³ przygotowany na Uniwersytecie Śląskim. Ten przekładoznawczy projekt był doniosłym osiągnięciem, zajął szczególne miejsce w świecie slawistyki oraz wpłynął na ożywienie kontaktów kulturalnych i naukowych między Chorwacją i Polską, dlatego poświęcę mu więcej miejsca w kolejnej części wprowadzenia.

W tym samym roku ukazała się antologia *Siete dramas croatas contemporáneos* (pol. *Siedem współczesnych dramatów chorwackich*)³⁴, która miała na celu zwiększenie recepcji dramatu chorwackiego wśród odbiorców w Argentynie. Wszystkie utwory wybrane przez Darko Lukicia przełożyła na język hiszpański Nikolina Židek, która intensywnie i z wielkim powodzeniem promuje dramatopisarstwo chorwackie na hiszpańskim obszarze językowym (również w Ameryce Południowej). Zbiór zawiera sztuki autorstwa Tomislava Zajeca (*Spašeni*, pol. *Ocaleni*), Ivany Sajko (*Žena-bomba*, pol. *Kobieta-bomba*), Dubravko Mihanovicia (*Žaba*, pol. *Żaba*), Niny Mitrović (*Komšilik naglavačke*, pol. *Sąsiedztwo do góry nogami*), Ivora Martinicia (*Moj sin samo malo sporije hoda*, pol. *Mój syn chodzi, tylko trochę wolniej*), Darko Lukicia (*Mind the Gap*) i Teny Štivičić (*Fragile!*, pol. *Ostrożnie! Szkło!*).

³² *Tranzit: Kortárs horvát drámák antológiája*, red. I. Trojan, tłum. grupa tłumaczy, Pécs-Osijek 2012.

³³ *Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku...*

³⁴ *Siete dramas croatas contemporáneos*, red. D. Lukić, tłum. N. Židek, Buenos Aires 2012.

Nikolina Židek, zachęcona sukcesem argentyńskiej antologii, podjęła kilka lat później decyzję o przygotowaniu kolejnego wyboru w języku hiszpańskim³⁵. Tym razem zestawione zostały przede wszystkim najnowsze sztuki: *Ono što nedostaje* (pol. *To, czego brakuje*) Tomislava Zajeca, *Dobro je dok umiremo po redu* (pol. *Jest dobrze, gdy umieramy we właściwej kolejności*) Ivora Martinicia, *Kako život* (pol. *Jak życie*) Niny Mitrović, *Prije sna* (pol. *Zanim zaśniesz*) Lady Kaštelan, *Ispod perike* (pol. *Pod peruką*) Mate Matišića i *Bijeli bubrezi* (pol. *Białe cynaderki*) Vedran Klepicy. Realizatorzy sceniczni hiszpańskiego obszaru językowego szybko dostrzegli potencjał materiału, z którym mogli mieć w końcu styczność. Na podstawie przełożonych tekstów powstało wiele spektakli. Rosnącą potrzebę poznawania nowych propozycji Chorwatów udaje się zaspokoić Židek poprzez kolejne hiszpańskie tłumaczenia zamieszczone w czasopiśmie „Teatro Croata” wydawanym przez Chorwackie Centrum ITI. Do tej pory ukazały się dwa numery specjalne. W zeszycie z 2015 roku zawarte zostały teksty: *Trebalo bi prošetati psa* (pol. *Trzeba wyprowadzić psa*) Tomislava Zajeca, *Susret* (pol. *Spotkanie*) Niny Mitrović, *Pritisci moje generacije* (pol. *Presje mojego pokolenia*) Dino Pešuta, *Spremnji* (pol. *Gotowi*) Kristiny Gavran i *Drama o Mirjani i onima oko nje* (pol. *Dramat o Mirjanie i tych wokół niej*) Ivora Martinicia, a w numerze z 2018 roku ukazał się z kolei dramat Teny Štivičić *Tri zime* (pol. *Trzy zimy*). Dodatkowym, aktualizowanym źródłem informacji o produkcji dramatopisarskiej w Chorwacji i jej transpozycji do krajów hiszpańskojęzycznych jest prowadzony przez Židek portal internetowy TEACRO (<https://www.teatrocroata.com/>).

Na język słowacki najchętniej tłumaczone są niewątpliwie sztuki Miro Gavrana. Od 2003 roku organizowany jest festiwal teatralny Gavranfest, który odbywa się w teatrze Gavran w Bratysławie i stanowi przegląd spektakli na podstawie twórczości chorwackiego dramatopisarza. Wydaje się jednak, że tę tradycję złamała XIV edycja festiwalu NOVÁ DRÁMA w 2018 roku, kiedy to program był skoncentrowany na innych odsłonach dramatu i teatru chorwackiego, co zaowocowało publikacją dramatów Olivera Frljicia *Aleksandra Zec* oraz Teny Štivičić *Tri zime* (pol. *Trzy zimy*).

Należy podkreślić fakt, że Chorwackie Centrum ITI publikuje od 2006 roku specjalne wydania podsumowań dotyczących dramatopisarstwa i teatru chorwackiego w języku angielskim („Croatian Theatre”), hiszpańskim (wspomniane numery „Teatro Croata”) i francuskim („Théâtre Croate”). W odpowiednich rubrykach prezentowane są teksty dramatyczne w przekładzie na dany język. Poza tym, w ramach edycji „Biblioteki Mansioni” powstają dwujęzyczne wydania (w języku chorwackim

³⁵ *Teatro croata contemporáneo*, red. i tłum. N. Židek, Madrid 2017.

i angielskim) tekstów wybranych autorów, np. *Prije sna* (pol. *Zanim zaśniesz*)³⁶ Lady Kaštelan. Również odwiedzający przywoływany już portal internetowy Drame.hr mają dostęp do wybranych tekstów w przekładzie na języki obce (głównie na angielski, niemiecki, francuski i słoweński).

Dramat chorwacki w polskiej przestrzeni artystycznej i naukowej w XXI wieku

W Polsce odnotować można sygnały wskazujące na pewną przychylność tłumaczy, wydawców, selekcyonerów festiwalu, realizatorów scenicznych oraz badaczy względem dramatopisarzy i dramatopisarek pochodzących z Chorwacji. Nie można tu jednak mówić o stopniowym, harmonijnym wzroście zainteresowania, lecz o pewnych skokach i etapach wyraźnej jego intensyfikacji.

Dramat chorwacki w przekładzie na język polski

Od wielu już lat na łamach miesięcznika teatralnego „Dialog” publikowane są przekłady chorwackich dramatów. Obok utworów Jovana Kesara, Ivo Brešana, Milenko Vučetića, Marijana Matkovicia, Slobodana Šnajdera, Lady Kaštelan, Filipa Šovagovicia zamieszczono także nowe, powstałe po 2000 roku, dramaty znanych autorów i autorek, takich jak Tena Štivičić³⁷, Tomislav Zajec³⁸ i Ivana Sajko³⁹. Co ciekawe, przez ostatnie dziesięć lat liczba chorwackich dramatów w „Dialogu” zmalała do zera. Poza pełnymi przekładami, fragmenty sztuk Zrinki Kiseljak (*Album fotografii rodzinnych*⁴⁰, oryg. *Dječak s albumom obiteljskih fotografija*) i Miro Gavrana (*Noc bogów*⁴¹, oryg. *Noć bogova*) ukazały się jeszcze w latach 90. w wybranych numerach czasopisma „Fa-Art”.

Warto zaznaczyć, że utwory Miro Gavrana doczekały się dwóch oddzielnych antologii: *Antyгона Kreona i inne dramaty*⁴² oraz *Jak zabić prezydenta i inne sztuki*⁴³. Stanowi to w pewnym sensie dowód na to, że, podobnie jak na Słowacji, tak i w Polsce Miro Gavran uchodzi za najpopularniejszego i najbardziej rozpoznawalnego chorwackiego autora dramatów, na co wpłynęło kilkanaście produkcji teatralnych realizowanych m.in. w Bydgoszczy, Krakowie, Olsztynie, Radomiu, Tarnowie i Wrocławiu.

³⁶ L. Kaštelan, *Prije sna/Before Sleep*, Zagreb 2007.

³⁷ T. Štivičić, *Ostrożnie! Szkło!*, tłum. D.J. Ćirlić, „Dialog” 2008, nr 11.

³⁸ T. Zajec, *Mleko*, tłum. D. Ćirlić-Straszyńska, „Dialog” 2008, nr 11.

³⁹ I. Sajko, *Kobieta-bomba*, tłum. D.J. Ćirlić, „Dialog” 2009, nr 9.

⁴⁰ Z. Kiseljak, *Album fotografii rodzinnych*, tłum. P. Plewiński, „Fa-Art” 1996, nr 4, s. 172–185.

⁴¹ M. Gavran, *Noc bogów*, tłum. H. Kalita, „Fa-Art” 1996, nr 4, s. 116–129.

⁴² M. Gavran, *Antyгона Kreona i inne dramaty*, tłum. K. Brusić, A. Tuszyńska, Kraków 2003.

⁴³ M. Gavran, *Jak zabić prezydenta i inne sztuki*, tłum. A. Tuszyńska, Kraków 2007.

Dramatowi współczesnemu poświęcono także segment publikacji *Widzieć Chorwację. Panorama literatury i kultury chorwackiej 1990–2005*⁴⁴, w której zaprezentowane zostały fragmenty utworów Lady Kaštelan (*Ostatnie ogniwo*, oryg. *Posljednja karika*), Asji Srnc Todorović (*Martwe wesele*, oryg. *Mrtva svadba*), Dubravko Mihanovicia (*Białe*, oryg. *Bijelo*), Filipa Šovagovicia (*Cegła*, oryg. *Cigla*), Niny Mitrović (*Sąsiedztwo do góry nogami*, oryg. *Komšiluk naglavačke*) oraz studium autorstwa teatrolożki Any Lederer *Rzeczywistość i współczesny dramat chorwacki*⁴⁵.

Pojawienie się w 2012 roku *Kroatywnych* stanowiło prawdziwy przełom, ponieważ do tego momentu w praktyce wydawania zebranych dramatów chorwackich istniała pewna luka. Nie wypełniła jej z pewnością dawna publikacja z 1988 roku pod redakcją Ognjena Lakićevicia. *Antologia współczesnego dramatu jugosłowiańskiego*⁴⁶ zawierała zaledwie trzy chorwackie sztuki: *Przedstawienie „Hamleta” we wsi Głucha Dolna* (oryg. *Predstava „Hamleta” u selu Mrđuša Donja*) Ivo Brešana, *Antygonę* (oryg. *Antigona*) Dominika Smole i *Chorwackiego Fausta* (oryg. *Hrvatski Faust*) Slobodana Šnajdera. Reprezentatywny, wyłącznie chorwacki i uwzględniający nowsze teksty zbiór przygotowany na Uniwersytecie Śląskim był zatem bardzo potrzebny w polskiej przestrzeni kulturowej. Publikacja przygotowana pod redakcją Katarzyny Majdzik, Leszka Małczaka i Anny Ruttar oraz przy współpracy redakcyjnej Małgorzaty Staniszk została wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego i dofinansowana ze środków Ministerstwa Kultury Republiki Chorwacji. Nie były to wprawdzie pierwsze kroki w popularyzacji dramatu chorwackiego na polskim gruncie, ale była to pierwsza tego typu odrębna propozycja realizowana z takim rozmachem. Powstała ona, jak wspomniałam wcześniej, na podstawie zestawienia współczesnych dramatów chorwackich *Odbrojavanje* (pol. *Odliczanie*) Leo Rafolta z 2007 roku. Zagrzebski antologista jest też autorem wstępu do polskiego zbioru⁴⁷. W *Kroatywnych* dominują dramaty pochodzące z *Odliczania*, które wyszły spod pióra: Mate Matišicia – *Wszystkie dzieci księdza* (oryg. *Svećenikova djeca*), Lady Kaštelan – *Zanim zaśniesz* (oryg. *Prije sna*), Filipa Šovagovicia – *Ptaszki* (oryg. *Ptičice*), Teny Štivičić – *Nie uciekniesz przed niedzielą* (oryg. *Nemreš pobjeć od nedjelje*), Tomislava Zajeca – *John Smith, księżna Walii* (oryg. *John*

⁴⁴ *Widzieć Chorwację. Panorama literatury i kultury chorwackiej 1990–2005*, red. K. Pieniążek-Marković, G. Rem, B. Zieliński, Poznań 2005.

⁴⁵ A. Lederer, *Rzeczywistość i współczesny dramat chorwacki*, tłum. K. Pieniążek-Marković [w:] *Widzieć Chorwację...*

⁴⁶ *Antologia współczesnego dramatu jugosłowiańskiego*, red. O. Lakićević, tłum. grupa tłumaczy, Łódź 1988.

⁴⁷ L. Rafolt, *Kropka nad i: zarys wstępu do współczesnego dramatu chorwackiego*, tłum. A. Cieleska, [w:] *Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku...*

Smith, princeza od Walesa), Milko Valenta – *Gola Europa* (oryg. *Gola Europa*) oraz Asji Srnc Todorović – *Odliczanie* (oryg. *Odbrojavanje*). Obok nich znalazły się jeszcze inne utwory, wybrane przez zespół realizujący projekt: dramaty Dubravko Mihanovicia – *Biale* (oryg. *Bijelo*), Marijany Noli – *Diwa* (oryg. *Diva*) i Borivoja Radakovicia – *I co teraz?* (oryg. *Kaj sad?*). Kilka z nich zostało napisanych i opracowanych scenicznie już w nowym tysiącleciu. Teksty przełożyła grupa tłumaczy w składzie: Weronika Aleksandrowicz, Radosław Bartosik, Agnieszka Cielesta, Izabela Dróżdż, Magdalena Dutkiewicz, Daria Gutkowska, Adriana Jodko, Paulina Karbownik, Antonina Kurtok, Magdalena Maks, Marta Maks, Katarzyna Molenda, Adam Mroczkowski, Martyna Ojrzyńska, Magdalena Pastuszka, Klaudia Piechowicz, Karolina Powąska, Magdalena Rusek, Anna Ruttar, Małgorzata Stanisz, Natalia Stryj, Barbara Żuraw. Zainteresowani docenią z pewnością załączone szczegółowe zestawienie danych dotyczących samego projektu *Kroatywni* oraz polskich przekładów dramatu chorwackiego i obecności literatury chorwackiej na scenach polskich po 1990 roku, które sporządził Leszek Małczak.

Dramat chorwacki na polskich scenach teatralnych

Dramatopisarstwo chorwackie jest obecne na scenach polskich teatrów, chociaż, jak już zaznaczyłam, prym wiedzie w tym przypadku z całą pewnością Miro Gavran. Te i inne spektakle bazujące na tekstach chorwackich dramatopisarzy i dramatopisarek zestawil Leszek Małczak w podsumowaniu *Kroatywnych* zatytułowanym *O KROATYWNYCH... I polskich przekładach dramatu chorwackiego oraz obecności literatury chorwackiej na scenach polskich po 1990 roku*. Dokonując jego aktualizacji, nie sposób pominąć realizacji scenicznych, takich jak *Kobieta-bomba* (oryg. *Žena-bomba*) Ivany Sajko w 2012 roku w Galerii Scena w Koszalinie (reż. Wojciech Węglowski, tłum. Dorota Jovanka Ćirić), a także *Martwe wesele* Asji Srnc Todorović w 2012 roku w Teatrze Barakah w Krakowie (reż. Ana Nowicka, tłum. Agnieszka Cielesta, Leszek Małczak). Na podstawie *Diwy* (oryg. *Diva*) Marjany Noli, jednego z dramatów zawartych w zbiorze *Kroatywni*, powstał spektakl pod tym samym tytułem, zrealizowany w 2015 roku w Teatrze Żelaznym w Katowicach (reż. Grzegorz Kempinsky, tłum. Weronika Aleksandrowicz, Adam Mroczkowski).

Niektóre teksty stały się także bazą dla słuchowisk i czytań performatywnych – nie były wprawdzie one liczne, ale wzbudziły spore zainteresowanie. Publiczność doceniła także „czytanki” tekstów zrealizowane podczas dwóch edycji odbywającego się w Teatrze im. S. Jaracza w Olsztynie Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego

DEMOLUDY⁴⁸: w 2012 roku było to *Mięso* (oryg. *Meso*) Lany Šarić w reżyserii Katarzyny Michalkiewicz (tłum. Gabriela Abrasowicz), a w 2014 roku *Mój syn chodzi, tylko trochę wolniej* (oryg. *Moj sin samo malo sporije hoda*) Ivora Martinicia pod opieką reżyserską Jakuba Kasprzaka (tłum. Gabriela Abrasowicz).

Co ciekawe, polscy artyści i realizatorzy teatralni uznali za interesujące tworzywo także chorwackie teksty prozatorskie, głównie Vedrany Rudan⁴⁹ i Dubravki Ugrešić, czego przykładem jest spektakl w reżyserii Iwony Kempy *Murzyni we Florencji* (2017, Teatr Nowy w Krakowie, na podstawie powieści Rudan *Crnci u Firenci*, tłum. Marta Dobrowolska-Kierył), a także zaprezentowane podczas pozańskiego Malta Festival w 2017 roku czytanie performatywne *Kultura kłamstwa* (reż. Klaudia Hartung-Wójciak, na podstawie powieści Ugrešić *Kultura laži*, tłum. Dorota Jovanka Ćirlić) oraz inscenizacja *Życie jest bajką* w wykonaniu Danuty Stenki (reż. Daria Kopiec, na podstawie utworu Ugrešić *Život je bajka*, tłum. Dorota Jovanka Ćirlić).

Cykliczne wydarzenie, jakim jest Międzynarodowy Festiwal Teatralny DEMOLUDY, odbywający się w Teatrze im. S. Jaracza w Olsztynie, na pewno wpłynęło na wzrost obecności chorwackiego (i nie tylko, bo postjugosłowiańskiego) dramatu i teatru na polskim polu kultury. Dzięki otwartości dyrektorów artystycznych festiwalu – do 2016 roku Marcina Zawady, a następnie Moniki Kozłowskiej – oraz kierowniczki literackiej Teatru, Ewy Jarzębowskiej, do programu włączane były przykłady chorwackiej produkcji dramatopisarsko-teatralnej. Podczas III edycji w 2009 roku, pod hasłem „Nowa dramaturgia narodów byłej Jugosławii”, polscy widzowie mieli okazję obejrzyć propozycje teatrów z Chorwacji lub spektakle powstałe na podstawie chorwackich dramatów. Były to: *O szczeroci albo odpowiedzialności kapitału* (oryg. *O iskrenosti ili odgovornosti kapitala*, w wykonaniu Kazališna Udruga Frustriranih Redateljja KUFER z Zagrzebia, reż. Mario Kovač), *Ostrożnie! Szkło!* (oryg. *Fragile!*) Teny Štivičić (Slovensko mladinsko gledališče z Lublany, reż. Matjaž Pograjc), *Żaba* (oryg. *Žaba*) Dubravko Mihanovicia (Kamerni teatar 55 z Sarajewa, reż. Elmir Jukić). W 2018 roku na olsztyńskim Festiwalu gościł autorski spektakl *Lookatme/Spójrznamnie* (oryg. *Lookatme/Pogledajme*) zrealizowany przez niezależne Stowarzyszenie Kulturalne Arterarij z Zagrzebia, którego dyrektorem artystycznym jest reżyser, aktor i producent Romano Nikolić. Mniej nagłośnionym wydarzeniem była wizyta w Pol-

⁴⁸ Festiwal ten w latach 2015–2018 miał podtytuł „Nowa Europa”. W 2019 roku dookreśleniem tytułu ma być hasło „Opowiadamy Warmię”.

⁴⁹ Już w 2005 roku w Teatrze Polonia dużą popularnością cieszył się jej spektakl *Ucho, gardło, nóż* (oryg. *Uho, grlo, nož*) w adaptacji, reżyserii i wykonaniu Krystyny Jandy w Teatrze Polonia (tłum. Grzegorz Brzozowicz).

sce w 2015 roku zagrzebskiego zespołu Bastien ze spektaklem *Moskwa-Pietuszki* Wiktora Jerofiejewa w reżyserii Jasmina Novljakovicia. Spektakl zaprezentowany został w Teatrze Rozrywki w Chorzwowie w ramach Dni Kultury Chorwackiej organizowanych przez Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego; monodram zagościł także na deskach Teatru Ósmego Dnia w Poznaniu. Z kolei w programie międzynarodowej konferencji naukowo-artystycznej *Od mobilności do interakcji (Re)wizje dramatu i teatru w Jugosławii oraz nowej produkcji dramatopisarsko-teatralnej w Bośni i Hercegowinie, Chorwacji, Czarnogórze, Kosowie, Macedonii, Serbii i Słowenii* znalazł się monochoreodram w wykonaniu Selmy Mehić *Salome według Krleży. Requiem dla młodego artysty* (oryg. *Krležina Saloma. Rekvijem za mladog umjetnika*). Ten projekt, nad którym opiekę artystyczną sprawowała Maja Đurinović, publiczność miała możliwość oglądać w Teatrze Bez Sceny w Katowicach. W 2019 roku w tym samym miejscu odbył się spektakl w wykonaniu teatru Moruzgva z Zagrzebia zatytułowany *Bobočka*, który oparty był na motywach powieści *Powrót Filipa Latinovicza* autorstwa Mirosława Krleży⁵⁰, w adaptacji Any Tonković Dolenčić. Chorwacki zespół teatralny uświetnił także XXIII Festiwal Szekspirowski w Gdańsku, na którym została zaprezentowana produkcja Zagrzebskiego Teatru Młodych *Tytus Andronikus* (oryg. *Tit Andronik*) w reżyserii Igora Vuka Torbicy.

Osobnym fenomenem jest postać Olivera Frljicia, którego spektakle stały się w Polsce źródłem wielu konfliktów oraz publicznych debat, a najważniejsza z nich dotyczyła cenzury i autocenzury w sztuce współczesnej. Specyfika jego twórczości wymaga niezależnego opracowania, dlatego, ograniczając się do minimum i odcinając się od postrzegania Frljicia jako wędrownego skandalisty, wymienię jedynie kilka efektów działań artystycznych chorwackiego reżysera, z którymi mieli okazję zapoznać się polscy widzowie. Serię tę otwiera spektakl *Przeklęty niech będzie zdrajca swej ojczyzny* (oryg. *Proklet bio izdajica svoje domovine*, w wykonaniu Slovensko mladinsko gledališče) przedstawiony podczas Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego Dialog w 2011 roku, po nim następuje produkcja *Nasza przemoc i wasza przemoc* (oryg. *Naše nasilje i vaše nasilje*, Chorwacki Teatr Narodowy w Rijeci) w ramach Festiwalu Prapremier w Bydgoszczy w 2016 roku. Rok później spektakl *Turbofolk* (Chorwacki Teatr Narodowy w Rijeci) został włączony do programu Malta Festival w Poznaniu, którego kuratorami byli sam Frljić oraz Goran Injac. Z kolei podczas edycji festiwalu Dialog w 2017 roku widzowie mieli sposobność zobaczyć reżyserowaną w Teatrze Powszechnym w Warszawie *Klątwę* (na motywach dramatu Stanisława Wyspiańskiego). Ostatnie „spotkanie” z twórczością tego reżysera w Polsce miało miejsce w 2018 roku

---

⁵⁰M. Krleża, *Powrót Filipa Latinovicza*, tłum. M. Krukowska, Z. Stoberski, Warszawa 1958.

w Teatrze Powszechnym w Warszawie, gdzie gościł spektakl z Teatru Narodowego w Mannheim zatytułowany *Drugie wygnanie* (oryg. *Second Exile*).

Dramat chorwacki w kręgu zainteresowań polskich badaczy

Można zauważyć, że w nurcie badań nad literaturą i kulturą chorwacką dramat oraz teatr pojawiają się raczej na marginesie głównych rozważań. Choć fenomen ten został dostrzeżony, to jednak zainteresowanie to nie zaowocowało wieloma wnikliwymi analizami. Nie sposób oczywiście pominąć książki Jolanty Dziuby *Chorwacka psychodrama: dramaturgia pokolenia „Prologu” 1968–1995*⁵¹, w której opisany jest rozwój współczesnego dramatu chorwackiego na przestrzeni trzech dekad w powiązaniu z charakterystyką twórczości najwybitniejszych przedstawicieli generacji „Prologu” – Ivo Brešana, Slobodana Šnajdera i Miro Gavrana. Recepcję i praktykę tłumaczeniową w Polsce chorwackich utworów dramatycznych przedstawia z kolei w wybranych artykułach Leszek Małczak.

Zdecydowana większość prac eksplorujących problematykę współczesnej dramaturgii chorwackiej koncentruje się jednak na twórczości powstałej jeszcze w XX wieku. Nowe realizacje artystyczne z tego kręgu są w polskiej slawistyce i teatrologii zarejestrowane, ale niewystarczająco opracowane. Próbę wyeksponowania nowych zjawisk stanowią artykuły Lidii Nowickiej-Comber: *O dramatach Elvisa Bošnjaka*⁵², *„Nemreš pobjeć od nedjelje” Teny Štivičić*⁵³ oraz *Twórca i dramat w kłopotcie. „Żena-bomba” Ivany Sajko*⁵⁴, a także Katarzyny Wolek-San Sebastian *Polski przekład dramatu Asji Srniec Todorović „Odbrojavanje” wobec kategorii ciała i cielesności*⁵⁵. Specyfika propozycji artystycznych wybranych dramatopisarek została bardziej szczegółowo scharakteryzowana m.in. w opracowaniach: *Ciało jako wielowymiarowa rzeczywistość dramatyczna: Kobieta-bomba Ivany Sajko*⁵⁶, *Rola ciała w poszukiwaniu (utrąconej) tożsamości (na podstawie dramatu Archetyp: Medea – monolog dla kobiety, która zc...*

⁵¹ J. Dziuba, *Chorwacka psychodrama: dramaturgia pokolenia „Prologu” 1968–1995*, Gdańsk 2000.

⁵² L. Nowicka-Comber, *O dramatach Elvisa Bošnjaka*, „Balkan United” 2008, nr 4.

⁵³ L. Nowicka-Comber, *„Nemreš pobjeć od nedjelje” Teny Štivičić*, „Balkan United” 2010, nr 7.

⁵⁴ L. Nowicka-Comber, *Twórca i dramat w kłopotcie. „Żena-bomba” Ivany Sajko*, „Balkan United” 2010, nr 7.

⁵⁵ K. Wolek-San Sebastian, *Polski przekład dramatu Asji Srniec Todorović „Odbrojavanje” wobec kategorii ciała i cielesności*, „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2015, t. 6, nr 1.

⁵⁶ G. Abrasowicz, *Ciało jako wielowymiarowa rzeczywistość dramatyczna: Kobieta-bomba Ivany Sajko*, „Pamiętnik Słowiański” 2009, nr LIX.

mi mówi *Ivany Sajko*)⁵⁷, *Cielesność a psychiczno-duchowy wymiar macierzyństwa. Dramaty Lady Kaštelan i Ivany Sajko*⁵⁸, *Od kobiety-bomby do kobiety-orkiestry. Twórczość Ivany Sajko w kontekście zwrotu performatywnego*⁵⁹, *Re-wizje Europy we współczesnym dramacie chorwackim* (Europa – monolog dla matki Courage i jej dzieci *Ivany Sajko*)⁶⁰. Na szczególną uwagę zasługują prace komparatystyczne, których współautorki, Magdalena Koch i Gabriela Abrasowicz, poświęcają w badaniach uwagę całemu regionowi postjugosłowiańskiemu: *Ciało kobiecie jako współczesna scena społecznego spektaklu. Tematy medyczne w postjugosłowiańskim dramacie i teatrze kobiecego autorstwa*⁶¹, *Ofiary – wyobcowane – sprawczynie. Kobiety punkt widzenia na przemoc i wojnę we współczesnym dramacie i teatrze (post)jugosłowiańskim*⁶².

Warto nadmienić, że twórczość współczesnych chorwackich dramatopisarzy i dramatopisarek doczekała się w Polsce nielicznych jak dotąd, ale interesujących analiz krytyczno-historycznych w postaci rozpraw doktorskich⁶³, prac dyplomowych i wystąpień konferencyjnych. Świadomość oraz zainteresowanie studentów tą tematyką wzrosły niewątpliwie dzięki uniwersyteckim zajęciom fakultatywnym, takim jak niezwykle cenione autorskie wykłady i konwersatoria „Współczesny dra-

---

⁵⁷ G. Abrasowicz, *Rola ciała w poszukiwaniu (utraconej) tożsamości (na podstawie dramatu Archetyp: Medea – monolog dla kobiety, która czasami mówi Ivany Sajko)*, „Pamiętnik Słowiański” 2011, nr LXI.

⁵⁸ G. Abrasowicz, *Cielesność a psychiczno-duchowy wymiar macierzyństwa. Dramaty Lady Kaštelan i Ivany Sajko*, [w:] *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich. Ciało*, t. 9, red. A. Matusiak, I. Gwóźdź-Szewczenko, M. Koch i in., Wrocław 2011.

⁵⁹ G. Abrasowicz, *Od kobiety-bomby do kobiety-orkiestry. Twórczość Ivany Sajko w kontekście zwrotu performatywnego*, [w:] *Balkany performatywne. Rytuał – dramat – sztuka w przestrzeni publicznej*, red. M. Sztandara, G. Injac, W. Kuligowski, Opole 2013.

⁶⁰ M. Koch, G. Abrasowicz, *Re-wizje Europy we współczesnym dramacie chorwackim* (Europa – monolog dla matki Courage i jej dzieci *Ivany Sajko*), [w:] *Postkolonializm – tożsamość – gender. Europa Środkowa, Wschodnia i Południowo-Wschodnia*, red. A. Matusiak, Wrocław 2014.

⁶¹ M. Koch, G. Abrasowicz, *Ciało kobiecie jako współczesna scena społecznego spektaklu. Tematy medyczne w postjugosłowiańskim dramacie i teatrze kobiecego autorstwa*, [w:] *Medycyna w teatrze*, red. M. Ganczar, K. Rutkowski, Kraków 2017.

⁶² M. Koch, G. Abrasowicz, *Ofiary – wyobcowane – sprawczynie. Kobiety punkt widzenia na przemoc i wojnę we współczesnym dramacie i teatrze (post)jugosłowiańskim*, „Studia Litteraria Universitatis Jagellonicae Cracoviensis” 2018, nr 4 (13).

⁶³ G. Abrasowicz, *Dramat ciała, ciało w dramacie. Twórczość serbskich i chorwackich dramatopisarek w latach 1990–2010*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. UAM dr hab. Magdaleny Koch, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2015; A. Cielesta, *Fantazmaty erotyczne w chorwackim i serbskim dramacie modernistycznym i ekspresjonistycznym*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Lecha Miodyńskiego, Uniwersytet Śląski, Katowice 2017.

mat serbski i chorwacki” prowadzone przez prof. Magdalenę Koch w Instytucie Filologii Słowiańskiej na Uniwersytecie Wrocławskim w latach 2005–2007. Zaszczepiona studentom ciekawość przerodziła się w niektórych przypadkach (na przykład autorki tego wstępu) w prawdziwą pasję. Dowodem na to jest książka doktoratu *Dramat ciała, ciało w dramacie. Twórczość serbskich i chorwackich dramatopisarek w latach 1990–2010*⁶⁴, która wnosi istotny wkład w zapoznanie polskiego odbiorcy z tendencjami panującymi we współczesnym i najnowszym kobiecym dramatopisarstwie chorwackim. Twórczość Serbek i Chorwatek rozpatrywana jest w tej scjalającej pracy komparatystycznej z perspektywy antropologii ciała i *gender studies*. Uporządkowane, podzielone na segmenty tematyczne mikroanalizy dwudziestu jeden reprezentatywnych przykładów chorwackiego dramatopisarstwa kobiecego (i analogicznie – serbskiego) współgrają tu z opisem zagadnień historyczno-teoretycznych. W część analityczną wplecione są obszerne cytaty – fragmenty dramatów przełożone na język polski.

(Nie tylko) fragmenty – pretekst, tekst i kontekst

Zaznaczę to raz jeszcze: nowy dramat chorwacki wzbudza coraz szersze zainteresowanie w kraju i za granicą. Jest publikowany, czytany, słuchany, oglądany, recenzowany, komentowany i nagradzany. (Hiper)aktywni chorwaccy dramatopisarze i dramatopisarki potwierdzają tezę, że ten rodzaj twórczości stanowi wciąż cenne narzędzie poznania, komunikacji oraz ekspresji uwzględniającej dynamikę zmian społecznych i kulturowych, a jego siła tkwi w jego aktualności. Nie jest żadnym zaskoczeniem fakt, że socjopolityczna transformacja wiąże się ściśle z wkraczaniem artystów w nową strefę wyzwań. W specyficznym przejściowym mikroklimacie artystycznym na przełomie tysiącleci pewne tendencje ulegały i wciąż ulegają interesującym przekształceniom. W praktyce oznacza to reorganizację artykulacji artystycznej, a tym samym rozwój nowego rodzaju dyskursu, który bez wątpienia zasługuje na upowszechnienie. Jaki jest więc chorwacki dramat napisany na powitanie nowego millenium? Jest on ożywionym głosem najmłodszych twórców, ale też wspieranym ze strony dojrzałych autorów, jest pełen uznania dla osiągnięć przedstawicieli i przedstawioelek starszych generacji rodzimych dramatopisarzy, a także anektujący zachodnioeuropejskie idee, skoncentrowany na zjawiskach społecznych dostrzegalnych w najbliższym otoczeniu, ale też obecny i istotny w różnych innych zakątkach świata, otwarty na eksperymenty i nowe formy

⁶⁴ G. Abrasowicz, *Dramat ciała, ciało w dramacie. Twórczość serbskich i chorwackich dramatopisarek w latach 1990–2010*, Wrocław 2016.

komunikacji, ale reaktywujący również tradycyjne style, konwencje i kody. Utwory te powołał do życia, a także wypełnił nowoczesny duch, jednak zauważalny jest w nich także pogłos przeszłych doświadczeń. W drodze negocjacji, przenikania się i wymiany pojawiły się sztuki, które współtworzą dynamiczną, zróżnicowaną konstelację wariantów percypowania, przeżywania i artystycznego transponowania rzeczywistości.

Naszą ambicją było stworzenie polskiemu odbiorcy możliwości wyruszenia w podróż po niezwykle ciekawej konstelacji nowych chorwackich tekstów dramatycznych. Zapraszamy do eksploracji tego kompleksowego uniwersum. Jest to pierwszy projekt zakrojony na tak szeroką skalę i ze względu na koncepcję doboru oraz zakres materiału ma on charakter pionierski. (*Nie tylko fragmenty* to jedyna dotąd w Polsce antologia, która nie powstała nawet w minimalnym stopniu metodą przeniesienia na nasz grunt i odtworzenia poprzez przekład tekstów zestawionych przez zagranicznych znawców dramatu. Jej zawartość i układ nie są zatem zależne od przekonań zewnętrznych badaczy. Zbiór został od początku do końca przygotowany przez polski zespół specjalistów i wyrasta z autorskiego wyboru dokonanego z myślą o polskich czytelnikach, przyszłych realizatorach, słuchaczach oraz widzach.

W drodze selekcji wybrano piętnaście tekstów dramatycznych, które nie poddają się tak łatwo zabiegom hierarchizującym czy tym bardziej kanonizacyjnym. Przybrały one swój ostateczny kształt w okresie od 2004 do 2017 roku. Warto zaznaczyć, że są to dokonania artystyczne przedstawicieli nie jednej czy dwóch, ale aż trzech generacji. W wyborze znalazły się zatem propozycje weteranów, którzy przetrwali próbę czasu, jak również niedawno debiutujących dramatopisarzy, których pozycja jest już ugruntowana. Nazwiska niektórych z nich (np. Lady Kaštelan, Ivany Sajko, Mate Matišćia, Tomislava Zajeca, Teny Štivičić, Ivora Martinicia) są w Polsce w pewnej mierze znane, pozostali dopiero przedostają się do tej przestrzeni. Dаты ich urodzenia podyktowały kolejność prezentacji tekstów w tej dwutomowej publikacji, co pozwala zachować pewien porządek. Nie narzucamy go jednak podczas lektury, wierząc, że każdy zainteresowany powinien zapoznać się z tym materiałem zgodnie z indywidualnymi potrzebami. Kryterium kalendarzowe nie jest wyznacznikiem jedynym czy podstawowym. Oprócz niego pod uwagę zostały wzięte wskaźniki, takie jak ważkość tematu, głębia i oryginalność wizji, jakość pisarskiego warsztatu i siła przekazu, wartość literacka oraz potencjał sceniczny. W tomie pierwszym mieszczą się utwory Lady Kaštelan (ur. w 1961 roku), Tanji Radović (1964), Mate Matišćia (1965), Tomislava Zajeca (1972), Ivany Sajko (1975), Dubravko Mihanovicia (1975), Teny Štivičić (1977). Tom drugi obejmuje teksty Gorana Ferčeca (1978), Niny Mitrović (1978), Jeleny Solarić (Kovačić, 1979) i Anicy

Tomić (1980), Ivora Martinicia (1984), Jasny Jasny Źmak (1984), Vedrany Klepicy (1986), Diany Meheik (1987), Dino Pešuta (1990).

Mamy tu zatem do czynienia z wieloma różnicami, wynikającymi ze wspomnianego już wieku autorów, momentu w karierze zawodowej, doświadczenia historycznego, pozycji, bogactwa dorobku pisarskiego i jego obecności w świecie teatralnym, manifestowania różnych spojrzeń, wrażliwości, doświadczeń i impresji oraz sposobów artykulacji. Dużą, nieodpartą wręcz pokusą jest jednak próba odnalezienia wspólnego mianownika prezentowanej tu twórczości. Zdefiniowanie wzorca właściwego wszystkim przedstawionym autorom nie wydaje się przesadnie trudnym zadaniem. Będzie to zaangażowanie społeczne, krytycyzm, określone motywy fabularne, kręgi tematyczne i podejmowane problemy, takie jak rodzina, przemoc, kryzys, tożsamość, migracja, marginalizacja, pozycja kobiet. Po głębszej lekturze daje się jednak wyodrębnić także dodatkowa kategoria. Propozycje te – paradoksalnie – łączy fragmentaryzacja i właśnie według tego klucza dokonany został ich dobór. Pojęcie fragmentaryzacji robi dziś wielką karierę i bywa stosowane do wielorakich typów zjawisk. Zainteresowani są nim humaniści (w szczególności kulturoznawcy), socjolodzy, politolodzy, biolodzy, informatycy, specjaliści od marketingu i wiedzy o mediach. Rozbijanie na mniejsze struktury, dyferencjacja, swoista parcelacja rzeczywistości umożliwia jej doświadczenie, poznanie i opisanie, przynajmniej w jakimś stopniu. Zygmunt Bauman stwierdził, że obecnie mamy do czynienia z fragmentaryzacją ludzkiego życia, koncentrowaniem się na przeżywaniu „tu i teraz”, zapominaniem o przeszłych wydarzeniach, utratą świadomości ciągów przyczynowo-skutkowych i nabytych w toku ich trwania doświadczeń. Funkcjonowanie ludzi prowadzi do podziału historii politycznej i jednostkowych biografii na szereg krótkoterminowych projektów i epizodów⁶⁵. Jednocześnie niezwykle trudne, a wręcz niemożliwe jest skonstruowanie jednego pełnego obrazu świata – zdolności poznawcze człowieka są ograniczone przez czynniki naturalne i kulturowe. Działania zmierzające do dokonania syntezy prowadzą się zatem do tworzenia zaledwie kilkuaspektowych i w zasadzie jednowymiarowych reprezentacji, serii niezharmonizowanych ze sobą oraz niespójnych fragmentów. Mimo tego – także w tym zbiorze – zaobserwować można silnie odczuwaną potrzebę lokalizowania ząbających się elementów, rekonstruowania oraz szukania drogi do harmonii i interakcji⁶⁶.

⁶⁵ Por. Z. Bauman, *Płynne czasy. Życie w epoce niepewności*, tłum. M. Źakowski, Warszawa 2007, s. 10.

⁶⁶ Por. W. Sztumski, *Świat postrzegany*, „Transformacje” 2016, nr 1–2 (88–89), s. 8.

Takim wycinkiem, próbką, zbiorem fragmentów jest również ta książka. Autorzy zebranych tu dramatów odzwierciedlają, odwzorowują, opisują i kreują parcjalne obrazy świata. W wyniku zespalania i interferencji poszczególnych elementów, osadzonych w nowym kontekście, czytanych w dowolnej kolejności, można wydobyć wspólny sens oraz skonstruować wspólną opowieść i złożyć obraz świata, który jest nam bliski. Fragmentaryczność nie oznacza tu chaotyczności, szczytkowości jakiejś partii tekstu, niedomknięcia dyskursu lub jego niepełności. Te potencjalne „części składowe” funkcjonują jako odrębne, misternie skonstruowane i dopracowane w szczegółach całości architektoniczne, które z pewnością nie przypominają powstających według jednej sztancy klocków Lego⁶⁷. Dlatego też nie dają się połączyć jakkolwiek, a ich dobór nie może być przypadkowy. Wybór tekstów-fragmentów był bardzo przemyślany i konstruktywny. Dołożyliśmy wszelkich starań, aby uniknąć bezładu i jednocześnie nie tłumić aktywności odbiorców, którzy, przemierzając konstelację „(nie tylko) fragmentów”, mogą indywidualnie zmierzyć się z różnorodnymi mechanizmami społecznymi i aspektami mikropolitycznymi.

Nie ukrywam, że nie bez powodu w zbiorze znalazł się utwór **Niny Mitrović** (jako drugi w tomie drugim, a dziewiąty w kolejności łącznie), który ze względu na swój tytuł nabiera w tej sytuacji szczególnego znaczenia. **To łóżko jest za krótkie lub tylko fragmenty** (oryg. *Ovaj krevet je prekratak ili samo fragmenti*, 2004)⁶⁸ opowiada o przyjaźni, rodzinie, miłości i życiu, a dokładniej o ludziach, którzy boją się życia i boją się popełniać błędy. Tę sekwencję odsłon i momentów charakteryzują „krótkie cięcia”, które sprawiają, że struktura tekstu – napisanego pierwotnie w języku angielskim – jest na pierwszy rzut oka pozbawiona granic i wyjątkowo łączliwa. Autorka skonstruowała ten przekaz artystyczny ze szczególną dbałością, co dostrzegł Slobodan Šnajder, który podkreślił w jednym z komentarzy, iż Mitrović dołożyła ogromnych starań, żeby granice jej języka nie zostały jednocześnie granicami jej świata⁶⁹. Na podstawie dramatu powstało kilka niezależnych spektakli, a za jeden z najbardziej udanych uznawany jest ten z 2012 roku, zrealizowany w praskim teatrze Činoherni klub. Innymi zakątkami tej konstelacji, a jednocześnie „(nie tylko) fragmentami” są utwory, których zamieszczone poniżej opisy odpowiadają ich następstwu w antologii.

⁶⁷ Por. T. Štivičić, *Dobre drame su minuciozne arhitektonske cjeline. Nisu lego-kockice*, „Kazalište” 2018, nr 73/74, s. 31.

⁶⁸ N. Mitrović, *Ovaj krevet je prekratak ili samo fragmenti*, [w:] tejsze, *Drame*, Zagreb 2016.

⁶⁹ Por. M. Botić, *Pogled iz ponora*, [w:] N. Mitrović, *Drame...*, s. 424.

Tom pierwszy otwiera ***Dwie i dwadzieścia*** (*Dva i dvadeset*, 2011)⁷⁰ **Lady Kaštelan**. Jest to zapis spotkania grupy specjalistów: psychiatrów, psychologa i pedagoga specjalnego, którzy uczęszczają regularnie na zajęcia edukacyjne. Przebieg tego trwającego dwie godziny i dwadzieścia minut spotkania odbiega jednak od normy. Akcja rozgrywa się w ograniczonej przestrzeni oraz ciągłości czasu. Postaci uruchamiają w bardzo dynamicznych, płynnych i interesujących dialogach swoisty proces (auto)-analizy. W 2013 roku na podstawie tego dramatu powstał film *Projekcije* (oryg. *Projekcije*) w reżyserii Zrinka Ogresty. Obecnie trwają oczekiwania na realizację sceniczną.

Satyryczny (anty)technodramat ***Epoka lodowcowa*** (oryg. *Ledeno doba*, 2008)⁷¹ **Tanji Radović** to prezentacja przykładów współczesnej dehumanizacji i ośpienia w świecie, który zasada się na mechanizacji i izolacji życia jednostki. Akcja rozgrywa się w przeszłości, w Metropolii, małych miasteczkach, ale też w przestrzeniach marzeń sennych i rzeczywistości wirtualnej. Za dramat, który tematyzuje względność rzeczywistości, autorka zdobyła nagrodę SFERA przyznawaną przez Stowarzyszenie Science-fiction w Zagrzebiu.

W dramacie ***Mate Matišića Kobieta bez ciała*** (oryg. *Žena bez tijela*, 2006)⁷² protagonistami są emerytowany żołnierz i Ema, ofiara gwałtu wojennego. Życie kobiety uległo rozbiciu, poniosła ona ogromne straty, została bez rodziny, domu, godności i bez ciała. Matišić nie opowiada wyłącznie o Emie, ale też o tych, którzy pojawili się w jej życiu, wpłynęli na jego koleje i próbują odkupić swoje winy. Utwór stanowi rzadko spotykany splot poważnego w swym wydźwięku dyskursu dramatycznego i czarnego humoru. Premiera spektaklu odbyła się w Zagrzebskim Teatrze Młodych w 2006 roku w reżyserii Božidara Violicia.

Poprzez sytuacje i dialogi znane z codzienności dramat ***Trzeba wyprowadzić psa*** (oryg. *Trebalo bi prošetati psa*, 2013)⁷³ **Tomislava Zajeca** odkrywa skomplikowane relacje trójki ludzi, wiele tajemnic z ich przeszłości oraz ich zamierzenia. Młody mężczyzna w terminalnej fazie choroby postanawia przed śmiercią naprawić życiowe błędy i zatroszczyć się o osoby, na jakich najbardziej mu zależy: ojca, z którym nigdy nie mógł się porozumieć, byłą dziewczynę, którą zostawił bez słowa, i psa. Informacje, którymi bombardują go najbliżsi, utrudniają mu realizację zadania. Prapremiera miała miejsce w 2013 roku w Chorwackim Teatrze Narodowym w Zagrzebiu w reżyserii

⁷⁰ L. Kaštelan, *Dva i dvadeset/Projekcije*, Zagreb 2015.

⁷¹ T. Radović, *Ledeno doba*, Zagreb 2009.

⁷² M. Matišić, *Žena bez tijela*, [w:] tegoż, *Posmrtna trilogija*, Zagreb 2006, s. 93–130.

⁷³ T. Zajec, *Trebalo bi prošetati psa*, [w:] tegoż, *Odlasci: tri drame i fotografije*, Zagreb 2013, s. 57–111.

Franki Perković. Na bazie tekstu powstał także scenariusz filmu pod tym samym tytułem w reżyserii Filipa Peruzovicia.

Postdramatyczna propozycja **Ivany Sajko** zatytułowana *Sceny z jabłkiem* (oryg. *Prizori s jabukom*, 2009)⁷⁴ jest inspirowana biblijnym motywem wygnania z raju. Autorka prezentuje historię grzechu zaniechania jakiegokolwiek działania. Intertekstualna konstrukcja utworu jest wielowarstwowa, nietuzinkowa, a jednocześnie charakterystyczna dla Sajko. Tekst stanowi część cyklu *Trylogia o nieposłuszeństwie* (oryg. *Trilogija o neposluhu*). Spektakl na jego podstawie został zrealizowany w Stadttheater Bern w reżyserii Dory Schneider. Chorwacka premiera odbyła się w ramach 62. Letniego Festiwalu w Dubrowniku w 2011 roku w reżyserii i wykonaniu samej autorki.

Szkice dramatyczne **Dubravko Mihanovicia** *Wszystko przemija* (oryg. *Prolazi sve*, 2012)⁷⁵ to opowieść o marginalizacji seniorów i spychania strzępów ich życia w strefę zapomnienia. Pierwsza część prezentuje sceny z młodości Franji, z jej walki w partyzantce, miłości i prób powiększenia rodziny, a druga pozwala podejrzeć jej życie, gdy bohaterka jest już jedną z podopiecznych Domu Opieki. Utwór odzwierciedla zamknięcie współczesnego społeczeństwa na przejawy odmienności. W 2012 roku powstał spektakl wyreżyserowany przez Olivera Frljicia, wyprodukowany przez Miejski Teatr Dramatyczny Gavella.

Dramat **Niewidzialni** (oryg. *Nevidljivi*, 2011)⁷⁶ **Teny Štivičić** opowiada o palącym problemie, który dotyka każdy zakątek „Twierdzy Europa”. Autorka wnikliwie analizuje sytuację imigrantów i to w sposób stosunkowo rzadko spotykany w nowoczesnej dramaturgii. Bohaterowie, których drogi krzyżują się i splatają, ponoszą wysokie koszty migracji do „nowego” życia i świata perspektyw. Ich indywidualne losy stają się niewidoczne i nieważne, uwięzione w biurokratycznych mechanizmach i konwencjach społecznych. Pierwszy spektakl na podstawie dramatu powstał w 2011 roku w koprodukcji Transport Theatre z Londonu i New Wolsey Theatre z Ispwiche. Chorwacka premiera odbyła się w 2017 roku w Miejskim Teatrze Dramatycznym Gavella w reżyserii Matjaža Pograjca.

W otwierającym tom drugi monodramie **List do Heinera M.** (oryg. *Pismo Heineru M.*, 2011)⁷⁷ autorstwa **Gorana Ferčeca** uwagę przykuwa przede wszystkim struktura. Jednodniowy wycinek z życia bezimiennego antybohatera splata się z listem do zna-

⁷⁴ I. Sajko, *Prizori s jabukom*, [w:] tejsze, *Trilogija o neposluhu*, Zagreb 2011, s. 41–65.

⁷⁵ D. Mihanović, *Prolazi sve*, [w:] tegoż, *Bijelo, Žaba, Marjane, Marjane, Prolazi sve*, Zagreb 2014, s. 150–193.

⁷⁶ T. Štivičić, *Nevidljivi*, [w:] tejsze, *Nevidljivi*, Zagreb 2014, s. 112–166.

⁷⁷ G. Ferčec, *Pismo Heineru M.*, [w:] tegoż, *Prekovremeni rad*, Zagreb 2018, s. 11–52.

nego niemieckiego dramaturga, poety i prozaika Heinerja Müllera, z komentarzami, wspomnieniami, wrażeniami, obserwacjami oraz cytatami. Autor buduje napięcie, tworząc opowieść przypominającą przygotowanie do ataku terrorystycznego. Jednocześnie bada, na ile widoczny i słyszalny w przestrzeni publicznej może być podmiot, który jest przedstawicielem niższej klasy. Spektakl na podstawie tekstu wyreżyserował Bojan Đorđev w Zagrzebskim Teatrze Młodych w 2015 roku.

Nigdzie niepublikowany dotąd rodzaj skryptu i montażu *To mogła być moja ulica* (oryg. *Ovo bi mogla biti moja ulica*, 2010) duetu dramatopisarsko-reżyserskiego **Jelena Solarić (Kovačić) – Anica Tomić** przedstawia problem przemocy wśród młodych ludzi w Chorwacji, jednak historię tę można przeszczepić na każdy inny grunt. Tekst poświęcony został zagrzebskiemu maturzyście i innym nastolatkom, ofiarom napaść, które miały miejsce na ulicach chorwackich miast. Autorki podkreśla, że nie jest to próba rekonstrukcji tragicznych wydarzeń, lecz rodzaj interwencji i przestrogi. Na podstawie tekstu powstał głośny spektakl zrealizowany w Zagrzebskim Teatrze Młodych w 2010 roku.

Gorzka komedia obyczajowa *Mój syn chodzi, tylko trochę wolniej* (oryg. *Moj sin samo malo sporije hoda*, 2011)⁷⁸ **Ivora Martinicia** opowiada o relacjach panujących w trójpokoleniowej rodzinie, która zмага się z inwalidztwem młodego Branka. Mężczyzna obchodzi właśnie dwudzieste piąte urodziny i stara się, mimo życiowych komplikacji, odnaleźć przepis na „normalne życie”. Jest to moment skłaniający wszystkich bohaterów do refleksji i ustosunkowania się do rozmaitych przejawów odmienności – na poziomie fizycznym, intelektualnym, emocjonalnym, seksualnym i społecznym. Sztuka doczekała się realizacji w Zagrzebskim Teatrze Młodych w reżyserii Janusza Kicy (w 2011 roku), w Belgradzkim Teatrze Dramatycznym (w 2013 roku) oraz w teatrze Apacheta w Buenos Aires w koprodukcji z Chorwackim Centrum ITI i Festiwałem Dramaturgii Europejskiej (w 2015 roku).

OdosobniONE (oryg. *Samice*, 2011)⁷⁹ **Jasny Jasny Žmak** to intrygujący tekst, który przykuwa uwagę przede wszystkim swoją eksperymentalną konstrukcją. To historia dziewięciu kobiet o arystokratycznych manierach i nawykach, które, odizolowane od reszty świata i zawieszona w nieokreślonej czasoprzestrzeni, wciąż na coś czekają. Od samej akcji ważniejsza jest tu architektura tekstu (zabieg odwrócenia kolejności słów w zdaniach – ułożenie ich od końca do początku) oraz badanie możliwości artykulacji na scenie. Jest to rodzaj komentarza dotyczącego kreacyjnej mocy, ale też ogra-

⁷⁸ I. Martinčić, *Moj sin samo malo sporije hoda*, [w:] tegoż, *Moj sin samo malo sporije hoda; Drama o Mirjani i ovima oko nje*, Zagreb 2014, s. 5–97.

⁷⁹ J.J. Žmak, *Samice*, Pula 2011.

niczeń języka. Premiera spektaklu odbyła się w 2011 roku w Istrzańskim Teatrze Narodowym – Miejskim Teatrze w Puli w reżyserii wybitnego choreografa Matii Ferlina.

Feministyczna dystopia *Białe cynaderki* (oryg. *Bijeli bubrezi*, 2017) **Vedranj Klepici** ukazuje problem opieki, która stała się rodzajem prywatnej (i sprywatyzowanej) troski o relacje, za które kobiety ponoszą wyłączną odpowiedzialność. Bohaterki w zestawieniu szkiców dramatycznych, w nieokreślonym czasie i miejscu opowiadają o autorytaryzmie i okrucieństwie natury, rodzinie oraz warunkach społeczno-ekonomicznych, w których kobiety odgrywają bezustannie rolę podporządkowanych. Premiera spektaklu odbyła się w 2017 roku w zagrzebskim Teatrze &TD w reżyserii samej autorki. Kolejna realizacja sceniczna miała miejsce w 2018 roku w Buenos Aires w teatrze Anfitrion w reżyserii Azul Lombardie.

Punktem wyjścia do stworzenia dramatu *Róża jerychońska* (oryg. *Jerihonska ruža*, 2009) **Diany Meheik** była autentyczna historia ukraińskiej prostytutki, która stała się niejako żywym towarem, przekazywanym z rąk do rąk, aż do wczesnej, wywołanej rozlicznymi chorobami, śmierci w szpitalu w Bośni i Hercegowinie. Jest to tragiczna opowieść o poszukiwacz(k)ach lepszego życia i perspektyw, o wysiedleńcach i wiecznych Obcych. Premiera spektaklu odbyła się w ramach aktywności Kolektywu Dramaturgicznego w Teatrze &TD w reżyserii Mirana Kurspahicia; zrealizowano także czytanie performatywne i słuchowisko radiowe. W regionie w oparciu o ten tekst powstały spektakle w Czarnogórze i Serbii.

Presje mojego pokolenia albo o białej porcelanie (oryg. *Pritisci moje generacije generacije ili o bijelom porculanu*, 2013)⁸⁰ **Dino Pešuta** to polilog z określonymi postaciami w nieokreślonych kontekstach, który ukazuje problemy pokolenia ludzi urodzonych w latach 90. ubiegłego wieku. Odczuwane przez nich presje nie wiążą się już z traumą i skutkami wojny. Rodzice, zła sytuacja ekonomiczna, wielkie oczekiwania i brak perspektyw nie tylko rozwoju, ale przeżycia, a także chaos i zagubienie wtłaczają bohaterkę w sytuację bez wyjścia. Spektakl na podstawie dramatu został zrealizowany w Chorwackim Teatrze Narodowym w Splicie w 2013 roku (reż. Samo M. Strelec), a premierę można było obejrzeć przez Internet. Tekst był także bazą dla kilku innych realizacji.

Zebrane tu teksty dramatyczne, wszystkie powstałe po roku 2000, ujęte w kategorii literatury, a jednocześnie jako teksty teatralne, stanowią swego rodzaju odświeżenie i urozmaicenie współczesnej kultury europejskiej. Świadczą o tym choćby liczne wyróżnienia oraz nagrody przyznawane w ramach prestiżowych konkursów i festiwali.

---

⁸⁰D. Pešut, *Pritisci moje generacije ili o bijelom porculanu*, „Kazalište” 2012, nr 51/52, s. 228–251.

Zestaw ten charakteryzuje się dość sporą rozpiętością podejmowanych tematów, a także wykorzystanych wzorców konstrukcyjnych i środków językowych. Jednak wydaje się, że teksty te nie są dla polskich odbiorców zbyt egzotyczne lub hermetyczne, a ich treść jest rozpoznawalna, przystająca do naszych realiów i jednocześnie zajmująca. Wszystkie wybrane sztuki zostały w regionie wystawione w formie spektaklu lub zrealizowane jako czytanie sceniczne albo słuchowisko. Częścią z nich zainteresowali się reżyserzy teatralni z Niemiec, Francji i Hiszpanii. Teksty te są tłumaczone na języki europejskie, jednak nie doczekały się dotąd pełnego przekładu na język polski i nie były w Polsce publikowane ani prezentowane na scenie. Wyjątkiem jest tekst *Mój syn chodzi, tylko trochę wolniej* Ivora Martinicia, który w ograniczonym zakresie opracowany został na potrzeby realizacji czytania scenicznego w ramach Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego DEMOLUDY.

Wyróżnienie zestawu utworów i opatrzenie ich etykietką „najlepsze” jest przedsięwzięciem karkołomnym. Naszym zamiarem było więc raczej zachęcenie polskiego odbiorcy do wkroczenia na terytorium jeszcze niewystarczająco zbadane i zagospodarowane przez polskich reżyserów, krytyków czy interpretatorów. Uważamy, że dramat chorwacki to szeroki wachlarz możliwości artystycznych, które należy bezwzględnie wykorzystać. Mamy nadzieję, że poniższy wybór pozwoli w czasem zmienić tę sytuację. Liczymy na zwiększoną recepcję literacką i teatralną dramatu chorwackiego, na to, że sztuki te odegrają istotną rolę w życiu kulturalnym naszego kraju, że przyciągną uwagę odbiorców, badaczy, krytyków i realizatorów, że staną się inspiracją dla innych autorów, bodźcem do nowych działań artystycznych, zostaną nie tylko zauważone, ale i zapamiętane jako propozycje ciekawe oraz wartościowe.

Wydarzenia, które towarzyszą promocji tej książki, pozwalają wierzyć, że zadomowienie się najnowszego dramatu chorwackiego w Polsce nie pozostanie w strefie marzeń. Część założeń już udało się urzeczywistnić. Na deskach Teatru im. S. Jaracza w Olsztynie ożyją teksty wybranych autorów i autorek w formie czytań performatywnych, co będzie kontynuacją swoistej tradycji festiwalu DEMOLUDY. Jesienią 2019 roku w Teatrze im. S. Jaracza w Łodzi odbędzie się także polska prapremiera spektaklu *Róża jerychońska* na podstawie dramatu Diany Meheik w reżyserii Waldemara Zawodzińskiego.

***

Do współpracy nad przekładem tekstów na język polski zostali zaproszeni slawiści z różnych ośrodków naukowych: Katarzyna Majdzik, Antonina Kurtok, Gabriela Abrasowicz, Piotr Herda (Uniwersytet Śląski w Katowicach), Magdalena Koch

(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Katarzyna Taczyńska (Uniwersytet Warszawski), Magdalena Dyras, Maciej Czerwiński, Dominika Kaniecka (Uniwersytet Jagielloński). Tłumaczenia podjęły się także: lektorka języka polskiego Magdalena Stanisz Hanżek (wcześniej związana ze śląską kroatystyką), wybitna tłumaczka literatury z obszarów byłej Jugosławii i redaktorka czasopisma „Dialog” Dorota Jovanika Ćirić oraz producentka i koordynatorka programu AIR Wro Berenika Nikodem-ska (absolwentka filologii serbskiej i chorwackiej na Uniwersytecie Wrocławskim).

W imieniu swoim i współredaktora, Leszka Małczaka, pragnę złożyć podziękowania Ministerstwu Kultury Republiki Chorwacji za wsparcie finansowe naszej publikacji, a Wydawnictwu Uniwersytetu Śląskiego za wydanie książki. Dziękujemy członkom i członkiniom zespołu realizującego projekt, wszystkim Autorom i Autorkom oraz Żeljce Turčinović – dyrektorze Chorwackiego Centrum ITI w Zagrzebiu.

Gabriela Abrasowicz

Bibliografia:

- Abrasowicz G., *Ciało jako wielowymiarowa rzeczywistość dramatyczna: Kobieta-bomba Ivany Sajko*, „Pamiętnik Słowiański” 2009, nr LIX.
- Abrasowicz G., *Cielesność a psychiczno-duchowy wymiar macierzyństwa. Dramaty Lady Kaštelan i Ivany Sajko*, [w:] *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich. Ciało*, t. 9, red. A. Matusiak, I. Gwóźdź-Szewczenko, M. Koch i in., Wrocław 2011.
- Abrasowicz G., *Cielesność a psychiczno-duchowy wymiar macierzyństwa. Dramaty Lady Kaštelan i Ivany Sajko*, [w:] *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich. Ciało*, t. 9, red. A. Matusiak, I. Gwóźdź-Szewczenko, M. Koch i in., Wrocław 2011.
- Abrasowicz G., *Dramat ciała, ciało w dramacie. Twórczość serbskich i chorwackich dramatopisarek w latach 1990–2010*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. UAM dr hab. Magdaleny Koch, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2015.
- Abrasowicz G., *Dramat ciała, ciało w dramacie. Twórczość serbskich i chorwackich dramatopisarek w latach 1990–2010*, Wrocław 2016.
- Abrasowicz G., *Od kobiety-bomby do kobiety-orkiestry. Twórczość Ivany Sajko w kontekście zwrotu performatywnego*, [w:] *Balkany performatywne. Rytuał – dramat – sztuka w przestrzeni publicznej*, red. M. Sztandara, G. Injac, W. Kuligowski, Opole 2013.
- Abrasowicz G., *Rola ciała w poszukiwaniu (utraconej) tożsamości (na podstawie dramatu Archetyp: Medea – monolog dla kobiety, która czasami mówi Ivany Sajko)*, „Pamiętnik Słowiański” 2011, nr LXI.

- Antologia współczesnego dramatu chorwackiego* [Антологѳја на современата хрватска драма], red. S. Nikčević, tłum. V. Andonovski, Skopje 2002.
- Antologia współczesnego dramatu jugosłowiańskiego*, red. O. Lakičević, tłum. grupa tłumaczy, Łódź 1988.
- Antologija hrvatske poratne drame (1996.-2011.)*, red. S. Nikčević, Zagreb 2014.
- Antologija hrvatske ratne drame (1991.-1995.)*, red. S. Nikčević, Zagreb 2011.
- Antologija hrvatske ratne komedije (1991.-1997.)*, red. S. Nikčević, Vinkovci 2013.
- Antologija nove makedonske drame*, red. i tłum. B. Pavlovski, Zagreb 2000.
- Bauman Z., *Płynne czasy. Życie w epoce niepewności*, tłum. M. Żakowski, Warszawa 2007.
- Botić M., *Pogled iz ponora*, [w:] N. Mitrović, *Drame*, Zagreb 2016.
- Botić M., *Treba li hrvatskom kazalištu domaće dramsko pismo? Razgovor s dramatičarem Ivorom Martinićem*, „Kazalište” 2012, nr 51/52.
- Čale Feldman L., *Monoloz i za žene koje ponekad govore*, [w:] I. Sajko, *Žena-bomba*, Zagreb 2004.
- Car-Mihec A., Rosanda Žigo I., *Susretište dviju antologija u obiteljskom i izborničkom krugu*, [w:] Krležini dani u Osijeku: *Kompleks obitelji i četvrt stoljeća tranzicije i globalizacije u hrvatskoj dram i kazalištu*, red. B. Hećimović, Zagreb 2015.
- Cielesta A., *Fantazmaty erotyczne w chorwackim i serbskim dramacie modernistycznym i ekspresjonistycznym*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Lecha Miodyńskiego, Uniwersytet Śląski, Katowice 2017.
- Cztery sztuki z Chorwacji* [Четыре пьесы из Хорватии], red. i tłum. L. Savielieva, Moskwa 2009.
- Different Voices. Eight Contemporary Croatian Plays*, red. B. Senker, tłum. grupa tłumaczy, Zagreb 2003.
- Đurđević G., *Maske. Emisija o pozorištu*, 18.04.2019, <http://www.rts.rs/page/radio/ci/story/28/radio-beograd-2/3494079/maske.html>, dostęp: 22.08.2019.
- Dziuba J., *Chorwacka psychodrama: dramaturgia pokolenia „Prologu” 1968–1995*, Gdańsk 2000.
- Eine verdammt glückliche Familie*, red. W. Kootz, tłum. grupa tłumaczy, Wien 2008.
- Ferčec G., *Pismo Heineru M.*, [w:] tegoż, *Prekovremeni rad*, Zagreb 2018.
- Gašparović T., *Najmlađa generacija hrvatskih dramatičara*, „Kazalište” 2013, nr 53/54.
- Gavran M., *Antygonia Kreona i inne dramaty*, tłum. K. Brusić, A. Tuszyńska, Kraków 2003.
- Gavran M., *Jak zabić prezydenta i inne sztuki*, tłum. A. Tuszyńska, Kraków 2007.
- Gavran M., *Noc bogów*, tłum. H. Kalita, „Fa-Art” 1996, nr 4.
- Gospić A., *Istraživanje dramske forme u dramama Ivane Sajko*, „Croatica et Slavica Iadertina” 2008, nr IV.

- Govedić N., *Trauma apatije: dvije dramatičarske postjugoslavenske Nigdine (Ivana Sajko i Biljana Srbljanović)*, [w:] *Dramski tekst danas u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori*, red. S. Anđelković, Novi Sad 2004.
- Hrestomatija novije hrvatske drame*, red. B. Senker, Zagreb 2001.
- Kaštelan L., *Dva i dvadeset/Projekcije*, Zagreb 2015.
- Kaštelan L., *Prije sna/Before Sleep*, Zagreb 2007.
- Kiseljak Z., *Album fotografii rodinnych*, tłum. P. Plewiński, „Fa-Art” 1996, nr 4.
- Koch M., Abrasowicz G., *Cialo kobiece jako współczesna scena społecznego spektaklu. Tematy medyczne w postjugosłowiańskim dramacie i teatrze kobiecego autorstwa*, [w:] *Medycyna w teatrze*, red. M. Ganczar, K. Rutkowski, Kraków 2017.
- Koch M., Abrasowicz G., *Ofiary – wyobcowane – sprawczynie. Kobiocy punkt widzenia na przemoc i wojnę we współczesnym dramacie i teatrze (post)jugosłowiańskim*, „Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis” 2018, nr 4 (13).
- Koch M., Abrasowicz G., *Re-wizje Europy we współczesnym dramacie chorwackim (Europa – monolog dla matki Courage i jej dzieci Ivany Sajko)*, [w:] *Postkolonializm – tożsamość – gender. Europa Środkowa, Wschodnia i Południowo-Wschodnia*, red. A. Matusiak, Wrocław 2014.
- Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku. Wybór tekstów*, red. K. Majdzik, L. Małczak, A. Ruttar, współprac. red. M. Stanisz, tłum. grupa tłumaczy, Katowice 2012.
- Ljubić L., *Posmrtna trilogija. Tri nove drame Mate Matišića*, „Kazalište” 2006, nr 25/26.
- Lederer A., *Rzeczywistość i współczesny dramat chorwacki*, tłum. K. Pieniążek-Marković [w:] *Widzieć Chorwację. Panorama literatury i kultury chorwackiej 1990–2005*, red. K. Pieniążek-Marković, G. Rem, B. Zieliński, Poznań 2005.
- Martinić I., *Moj sin samo malo sporije hoda*, [w:] tegoż, *Moj sin samo malo sporije hoda; Drama o Mirjani i ovima oko nje*, Zagreb 2014, s. 5–97.
- Matišić M., *Žena bez tijela*, [w:] tegoż, *Posmrtna trilogija*, Zagreb 2006.
- Mihanović D., *Prolazi sve*, [w:] tegoż, *Bijelo, Žaba, Marjane, Marjane, Prolazi sve*, Zagreb 2014.
- Mitrović M., *Ovaj krevet je prekratak ili samo fragmenti*, [w:] tejże, *Drame*, Zagreb 2016.
- Mlada hrvatska drama*, red. M. Gavran, Zagreb 1991.
- Najmlađi hrvatski dramatičari*, red. N. Fabrio, „Nova Istra” 2001–2002, nr 4.
- Nowicka-Comber L., „Nemreš pobjeć od nedjelje” *Teny Štivičić*, „Balkan United” 2010, nr 7.
- Nowicka-Comber L., *O dramatach Elvisa Bošnjaka*, „Balkan United” 2008, nr 4.
- Nowicka-Comber L., *Twórca i dramat w kłopotcie. „Žena-bomba” Ivany Sajko*, „Balkan United” 2010, nr 7.

- Nova hrvatska drama*, red. J. Boko, „Mogućnosti” 1996, nr 10–12.
- Nova hrvatska drama: izbor iz drame devedesetih*, red. J. Boko, Zagreb 2002.
- Nove drame: dramski tekstovi studenata ADU*, red. T. Zajec, Zagreb 2013.
- Nove drame 2: dramski tekstovi studenata ADU*, red. T. Zajec, Zagreb 2014.
- Odbrojanje: antologija suvremene hrvatske drame*, red. L. Rafolt, Zagreb 2007.
- Pešut D., *Pritisici moje generacije ili o bijelom porculanu*, „Kazalište” 2012, nr 51/52.
- Petranović M., *Groteskno i crnohumorno u suvremenoj hrvatskoj drami*, „Kazalište” 2004, nr 17/18.
- Radović T., *Ledeno doba*, Zagreb 2009.
- Rafolt, *Kropka nad i: zarys wstępu do współczesnego dramatu chorwackiego*, tłum. A. Cielesta, [w:], *Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku. Wybór tekstów*, red. K. Majdzik, L. Małczak, A. Ruttar, współprac. red. M. Stanisiz, tłum. grupa tłumaczy, Katowice 2012.
- Rafolt L., *Priučen na tumačenje – deset čitanja*, Zagreb 2011.
- Sajko I., *Kobieta-bomba*, tłum. D.J. Ćirlić, „Dialog” 2009, nr 9.
- Sajko I., *Prizori s jabukom*, [w:] tejež, *Trilogija o neposluhu*, Zagreb 2011.
- Siete dramas croatas contemporáneos*, red. D. Lukić, tłum. N. Židek, Buenos Aires 2012.
- Špišić D., *Dragstor: katalog iz nove hrvatske drame*, „Književna revija” 2001, nr 5–6.
- Štivičić T., *Dobre drame su minuciozne arhitektonske cjeline. Nisu lego-kockice*, „Kazalište” 2018, nr 73/74.
- Štivičić T., *Nevidljivi*, [w:] tejež, *Nevidljivi*, Zagreb 2014.
- Štivičić T., *Ostrożnie! Szkło!*, tłum. D.J. Ćirlić, „Dialog” 2008, nr 11.
- Sztumski W., *Świat postrzegany*, „Transformacje” 2016, nr 1–2 (88–89).
- Teatro croata contemporáneo*, red. i tłum. N. Židek, Madrid 2017.
- Tranzit: Kortárs horvát drámák antológiája*, red. I. Trojan, tłum. grupa tłumaczy, Pécs–Osijek 2012.
- Une Parade De Cirque – Anthologie des écritures théâtrales contemporaines de Croatie*, red. N. Govedić, D. Dolmieu, M. Lazin, tłum. grupa tłumaczy, Paris 2012.
- Widzieć Chorwację. Panorama literatury i kultury chorwackiej 1990–2005*, red. K. Pieniążek-Marković, G. Rem, B. Zieliński, Poznań 2005.
- Wołek-San Sebastian K., *Polski przekład dramatu Asji Srnec Todorović „Odbrojanje” wobec kategorii ciała i cielesności*, „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2015, t. 6, nr 1.
- Zajec T., *Mleko*, tłum. D. Ćirlić-Straszyńska, „Dialog” 2008, nr 11.
- Zajec T., *Trebało bi prošetati psa*, [w:] tegoż, *Odlasci: tri drame i fotografije*, Zagreb 2013.
- Žmak J.J., *Samice*, Pula 2011.